

LUTHERSK KIRKETIDENDE

TEMA: DET HELLIGE ROMMET

LEDER

DET HELLIGE ROMMET

ARTIKLER OG INNLEGG

DE NORSKE KIRKEBYGG - NOE Å VÆRE
STOLT AV!

STEINENE SKAL ROPE

DET SANSEDE KIRKEROM

OVER TERSKELEN TIL DET LITURGISKE
ROMMET

DET DIAKONALE KYRKJEROMMET
SIER BIBELEN INTET OM KLIMA OG
MILJØ?

ORD AV LUTHER SØNDAGSTEKSTEN

PINSEDAG

2. PINSEDAG

TREENIGHETSSØNDAG

FRA BISPEDØMMERÅDENE

DET HELLIGE ROMMET

Min første store opplevelse av det hellige som jeg kan huske, var en gang jeg som ganske liten satt i min mormors fang i ørelappstolen hjemme, og hun leste skapelsesberetningen for meg fra den vakre barnebibelen med skinnpermer og gullsnitt. Det var som om hele kosmos åpnet seg for meg, og jeg så Guds Ånd sveve over det store mørket i et slags gullskimmer som snart skulle omfavne hele verden. Siden fant jeg igjen denne opplevelsen i kirkerommet og i liturgien – disse åpne, men allikevel definerte rommene som skaper kosmos i kaos og lar oss synge med englene og Guds menighet i himmelen og på jorden. Når de andre barna gikk hjem fra søndagsskolen som begynte kl. 10 og var ferdig før kl. 11, gikk jeg gjerne inn og satte meg i kirkerommet, innerst på andre rad til venstre, for å være tilstede i gudstjenesterommet. Selv om jeg ikke var sammen med noen jeg kjente så godt, følte jeg meg aldri alene. I lille Siggerud kapell åpnet hele verden seg for meg; under det høye kirketaket kunne jeg *nesten se* – og i alle fall *kjenne* – Den hellige ånd sveve, og under alterbildet med den lidende Jesus sto det: ”Det er fullbrakt.” Jeg husker ikke noe særlig av hva presten sa, men jeg husker tryggheten og tyngden i opplevelsen av presten for alter og på prekestol.

Dette temanummeret av Luthersk Kirketiden-
de har fått overskriften ”Det hellige rommet”. Jeg gleder meg over å få dele fem artikler med dere, som borer i dybden, høyden og bredden av hva det hellige rommet er og gir oss mennesker.

... jeg husker tryggheten
og tyngden i opplevelsen
av presten for alter og
på prekestol.

Oddbjørn Sørmoen, fagdirektør i kirkebygg-
avdelingen i Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon
(KA), skriver om ”De norske kirkebygg – noe av
å være stolt av!”: ”Den kristne menighet består
naturligvis først og fremst av levende stener. Men
kirken ser ofte ut til å glemme at også sammen-
setningen av de døde stenene er viktige. Arkitek-
tur formidler et budskap. Våre fysiske omgivelser
preger oss og våre handlinger. De gir oss iden-
titet. De skaper forventning, likegyldighet eller
avstand. ... Det er ikke bare snakk om funksjon,
men også kommunikasjon.”

Jan Terje Christoffersens
artikkel, ”Steinene skal ro-
pe”, utdyper dette perspek-
tivet slik: ”Den norske kirke
har de siste årene i større
grad enn før satt kirkehuset
og kirkerommet på dagsor-
den. Den økte oppmerksomheten skyldes også
gudstjenestereformen. Dette kommer pregnant
til uttrykk i den første av Gudstjenestebokens
veiledningsartikler, ’Hellig handling, hellig tid,
hellig rom’. Her er nettopp sammenstillingen av
handling, tid og rom poenget. Kirkerommet bi-
drar til å gi liturgien mening. ... Ved å sette rom-
met, estetikken og symbolene på dagsorden, slik
blant annet gudstjenestereformen inviterer oss til,
kan vi selv bli mennesker som veileder tårn-
agenter og kirkegjengere ellers inn i den virkelig-
heten som gudstjenesten som et møtepunkt mel-
lom handling, tid og rom representerer.”

Kirkerådets Hans Arne Akerø skriver om ”Det
sansede kirkerom” der vi er *Sammen for Guds an-
sikt*, og danser og snart ferdig prest Margrete

Kvalbein tar oss ved hånden og leder oss over terskelen og inn i det liturgiske rommet. Hun viser til hvordan både gudstjenestereform og trosopplæringsreform er en gave til oss som kirke ved den vitaliserte bruken av helligstedet, og ved fokuset på at vi ikke bare *er* eller *er i* kirka, men også *gjør* kirke.

I den femte artikkelen sendes vi både inn i og ut fra "Det diakonale kirkerommet" av diakon Hilde Kirkebøen. Hun skriver: "Det diakonale kyrkje-rommet startar i nattverden ... Diakonien bringer erfaringane, sårbarheita og dei vanskelege spørsmåla tilbake til kyrkjerommet, til forbøn, preike og nattverdbord og utvidar på den måten kyrkjerommet, gudsrommet og livsrommet."

La oss i tråd med dette ta med oss en liten utfordring fra Oddbjørn Sørmoen til slutt: "Den

norske kirke har mange 'ikonbygninger' som de fleste nordmenn forholder seg til. De er deler av de lokale omgivelser, historie og identitet. En kirke som ønsker å kommunisere med folk flest, må forholde seg til det enkelte steds særtrekk og forstå disse byggenes plass i folks liv."

Det hellige rommet er til for folkekirke og kirkefolk. Det rommer vår historie, vår nåtid og vår framtid. Det åpner for det hellige og alminnelige i oss og rundt oss. Det er kosmos i kaos.

Med disse smakebitene ønsker jeg deg som leser en god vandring inn i det hellige rommet. Kanskje du får med deg noen nye oppdagelser?

Det hellige rommet er til for folkekirke og kirkefolk.

.....
HEGE E. FAGERMOEN

HEGE.FAGERMOEN@AS.KOMMUNE.NO

DE NORSKE KIRKEBYGG – NOE Å VÆRE STOLT AV!

AV ODDBJØRN SØRMOEN, FAGDIREKTØR I KIRKEBYGGAVDELINGEN I KA
ODDBJORN.SORMOEN@KA.NO

Blant alt det viktige Den norske kirke arbeider med, er ”Kirkebygget, arkitektur og utsmykning” noe av det mest *strategiske*. Det er det vi ser, det visuelle, som blir det første møtet: Bygget, arkitekturen og utsmykningen. Dette er den lokale kirkens ansikt.

En velholdt kirke formidler definitivt noe annet enn en kirke i forfall. En arkitektur som pirrer nysgjerrigheten, formidler en historie, et budskap eller skaper refleksjon, kan bli inngangen til noe langt mer.

1.

Et kirkebygg er mye mer enn arkitektur. Det behøver ikke å være storslagent eller sofistikert for å formidle noe viktig, noe vi setter pris på.

La meg starte med personlig opplevelse, et møte med en enkel landsens kirke: Skoger gamle kirke, en liten steinkirke datert til tidlig 1200-tall. Den ble tatt ut av ordinær bruk i 1885 da den var blitt for liten og umoderne, og Skogers nye kirke sto ferdig.

Jeg besøkte middelalderkirken på 1990-tallet, i forbindelse med en befaring for min daværende arbeidsgiver, Riksantikvaren. Kirken var tom for folk. Jeg husker godt opplevelsen av å gå inn i det enkle, hvitkalkede rommet. Den lille kirken hadde sine skatter og spennende historier: Kalvariegruppen fra middelalderen, altertavlen fra 1600-tallet, de malte bildene på galleribrystningen og det feirede orgelet. Likevel var det først og fremst de synlige slitasjemerke på benkeryggene, laget av bygdefolket som hadde søkt til messe i alle disse årene, som gjorde inntrykk. Det var et sterkt vitnesbyrd om kirkens betydning i denne

bygda: 800 års bønner og messefeiring satt bokstavelig talt igjen i interiøret.

Jeg følte et nært slektskap til alle menneskene som hadde bedt år ut og år inn i dette rommet. At kirken ikke ble revet da den gikk ut av bruk som menighetskirke, gjorde denne opplevelsen mulig.

2.

Den kristne kirke har et sentralt budskap: Gud, gjennom Jesus, døde på et kors for å rense verden for dens synder. Det er dette som er omdreiningspunktet i troen og liturgien. Hvordan formidler man så dette til et samfunn og en tid som presumtivt ikke tror på noen gud eller erkjenner at synd er en realitet?

God kunst, og spesielt kirkekunst, er former for refleksjon over eksistensielle spørsmål, noen ganger veldig bevisst, andre ganger forsiktig og vakt. Ofte opplever vi kunsten som likegyldig fordi den ikke når oss, våre følelser eller vårt intellekt. Andre ganger ryster den eller spiller på vage strenger vi ikke visste om.

I møtet med eksistensielle utfordringer har kunsten en viktig funksjon – ikke nødvendigvis for å fortelle oss et klart budskap, men for å åpne opp for deler av sanseapparatet, vårt følelsesliv eller deler av vår bevissthet, som vi ellers sjelden er i kontakt med.

I en viss grad gjelder dette også arkitekturen. Den skal gi et godt rom rundt våre møter med hverandre, men først og fremst med liturgien og kirkens budskap, det budskapet som når inn der ord kanskje ikke når inn. Den skal også skape undring, åpne for deler av oss som vi ellers ikke så lett får tak i.

I den grad kunsten og arkitekturen åpner for livet og refleksjonen, gjør oss mottagelige for de små og de store møtene, for liturgiens rytme og åndens pust så vel som for de nødvendige rystelsene, er den strategisk og har sin funksjon.

3.

Kirkebygg har alltid vært kjærkomne, kreative arenaer for arkitekter. Slik har det vært til nær sagt alle tider. Og kirken var gjennom det meste av vår europeiske kunsthistorie driveren i kunst- og arkitekturutviklingen. I dag snakker vi likevel ikke uten grunn om det problematiske forholdet mellom den moderne kunsten og kirken, som nå har eksistert lenge, men har vært særlig sterkt de drøye siste hundre årene. Kontakten mellom den moderne kunsten og kirken har ikke bare vært anstrengt, men gjerne fraværende.

Jeg vil likevel minne om at det har skjedd mye siden Det andre Vatikankonsil på 1960-tallet da ateisten og kommunisten Giacomo Manzù laget det han kalte "Dødens dør" til Peterskirken på oppdrag fra Johannes 23. Paven ønsket å bringe samtidens kunstnere inn i en dialog med kirken. Han forsto at kunstneren, innen oppgavens ramme, måtte stå fritt når det gjaldt måten å løse oppdraget på. Døren var med å trekke den gamle kirkens historie inn i vår egen tid og bidra med noe nytt og tankevekkende.

4.

Interessant er det Jade Kelly, direktør i Southbank Centre i London, sa om kunsten og troen i et intervju med ukemagasinet *The Tablet* for noen uker siden¹:

The art world threw out the baby with the bathwater when it morphed, in the middle of the twentieth century, into a rigidly post-theist position. "It was OK to talk about God until 1950; then it stopped being OK," she says.

"Today there's an assumption that when you put faith into the story, you are taking a dig at it."

"There is though, a selectivity when it comes to dismissing spirituality; there tends to be a different attitude towards mainstream faith than to, say, Eastern mysticism or Chinese medicine. And of course, matters of the spirit are absolutely

to the fore in the artistic world. The arts are a place for profound experiences; we talk about them being a transformative experience, and that's all about spirit. People don't have to call that God, and they don't have to have a formal relationship with religion, but art must be allowed to speak in that language."

5.

Arkitekturen har kanskje levd et litt mindre anstrengt liv i forhold til troen, i alle fall i perioder. Dette gjelder så vel ute i verden som her hjemme. Etter mange års stillstand og ødeleggelse av byer og tettsteder under 2. verdenskrig fikk vi på 1950- og 1960-tallet en kirkebyggeboom. Endelig hadde man fått såpass mange boliger og rådhus på plass at man også kunne bygge gudshus.

Det ble utlyst arkitektkonkurranser for de nye prosjektene. Deltagelsen var overraskende stor. Kirkebygg var et kreativt fristed der arkitektene virkelig fikk boltre seg og eksperimentere. Etter Le Corbusiers *Notre Dame du Haut* i Ronchamp (1954) der konvensjonene for alvor ble brutt, og han hadde skapt en ny type hellig rom, var det tilsynelatende bare å følge opp.

Jeg minnes fremdeles første gang jeg som smågutt ble tatt med inn i *Kirkelandet kirke* i Kristiansund, tegnet av arkitekt Odd Kjeld Østbye, vigslet i 1964. Denne arkitekturen skapte diskusjon og undring. Utenfra så den like lite kirke ut som Ronchamp-kapellet, men inne ga dimensjonene og lysvirkningene en overraskende sterk sakral opplevelse. Også himlingen som aldri sluttet! Det gjorde inntrykk på et barn.

I 1964 hadde allerede Bodø og Molde (begge 1957), Hammerfest (1961), Tromsø med Tromsdalen (1965) og en rekke andre fått sine ikoniske bygg. I 1970 ble Slettebakken i Bergen ferdig. Ingen Ronchamp-kopi det heller, men med mange trekk som klart viser at Le Corbusier var inspirasjonskilden.

6.

Vår tro og liturgi handler om tradisjoner som går tusener av år tilbake i tid. Mange av kirkebyggenes grunnleggende trekk har like dype røtter. Likevel trenger enhver tid å nytolke tradisjonen for å gjøre den relevant.

Flere av kirkene fra 1950- og 1960-tallet gjør nettopp det: De nytolker tradisjonen og lager rom som uttrykker tro, eller på ulike vis avspeiler samtidens refleksjon rundt tro.

Kirkebygg er komplekse prosjekter der nødvendige hensyn som økonomi naturligvis spiller en tung rolle. Men det er først og fremst deres estetiske verdier og liturgiske anvendelighet, det jeg vil kalle byggene som tolkere av eksistensielle problemstillinger, som gjør dem synlige, annerledes og brukbare som gudshus, som gjør at vi føler stolthet for dem.

Dette blir tydelig i perioden mellom 1970 og frem mot 2000-tallet. I denne perioden virker det som om det er de praktiske hensyn, fleksibilitet og økonomi, som får dominere. Det bygges mange kirkebygg som *ikke legges merke til*, og som ingen umiddelbart er stolte av. De fungerer, ja, men mange er ganske anonyme.

For en som har viet det yrkesaktive liv til kirkebygg og de liturgiske rom, og nesten hadde mistet troen på spennende, reflekterende kirkebygg på slutten av 1900-tallets ”ørkenvandring”, dukket det rundt årtusenskiftet opp flere spennende prosjekter.

Pasjonen for kirkebygg gjør at jeg stadig er på jakt etter hvordan byggene oppfattes av andre. I 2007 snublet jeg over Edwin Heathcote og Laura Moffatts bok *Contemporary Church Architecture*, fra samme år. Her var det et skjønnsomt utvalg kirkebygg fra hele kloden. Bare de mest interessante var valgt ut av arkitekten, journalisten og kunsthistoriker Heathcote: Kirker av arkitekter som Alvaro Siza, Renzo Piano, Richard Meier og Mario Botta.

Blant disse kanonene hadde han tatt med *Mortensrud kirke* fra 2002, tegnet av Jensen og Skodvin arkitekter. Mortensrud er også presentert i flere kjente internasjonale arkitekturtidsskrifter og senere også i andre bokverk om spennende og grensesprengende sakralarkitektur.

Noe å være stolt av! Det faktum at den var den eneste skandinaviske kirken i boken, forteller sitt og gir grunn til å studere den nærmere. Det kan se ut som om Mortensrud er den av de nyere kirkene, som først trakk den internasjonale oppmerksomheten mot Norge: Kirkebygg som synes,

som fungerer for menigheten, og som i denne sammenheng er viktige fordi de gir Den norske kirke og mange norske steder synlighet og pirrer nysgjerrigheten langt utover menighetenes grenser.

I dag, 15 år etter Mortensrud, er norske kirkebygg blitt enda mer synlige. Mens vi internasjonalt lenge ble forbigått av svenske og finske prosjekter, er det nå Den norske kirkes bygg som vekker oppsikt. Dette bør Kirken gripe fatt i, i en tid da den mer enn noen gang trenger å være synlig i det norske offentlige rom.

7.

Jeg vil trekke frem to nye kirkeprosjekter det er grunn til å glede seg over: *Knarvik kirke*, tegnet av Reiulf Ramstad arkitekter, og *Våler kirke*, tegnet av Espen Surnevik. Begge viser en åpenhet for nye ideer om hvordan et kirkebygg skal se ut.

Et lite bevis på de nyere norske kirkebyggs synlighet er reportasjen i fjor sommer om tre og arkitektur, i det italienske månedsmagasinet *Luogo dell'infinito* der Knarvik kirke får en hel side, som eksempel på kontinuitet og nytenkning innen trearkitektur.

I fjor kåret amerikanske *Architizer*, ”verdens største og raskest voksende nettsted for arkitektur”, Knarvik kirke til vinner av *Prize Gold in Architectural Design/Institutional Architecture*, i forbindelse med ”The American Architecture Prize”. Institusjonen delte ut priser i 69 kategorier til nominasjoner fra 100 land.²

I slike sammenhenger er ikke minst begrunnelsen interessant:

“The church of Knarvik holds an important position as cultural provider and conveyer of the Christian message and community at holidays and in everyday life. The church will provide a framework for safe surroundings and simultaneously be a platform for cultural development, arts, and music in the community. The church is carefully adapted to the terrain and dimensioned to respect and blend harmoniously into the landscape’s vegetation, topography, and spatial quality. The church and its outdoor area has been developed with regard to the place and the future central square in Knarvik. The church of Knarvik will become a local venue for gatherings

and faith throughout the week. The project aims to be inviting and inclusive for all people and also to be an inspiring, worthy place for gatherings that show respect for the Christian faith, people, climate, and the environment."

Våler kirke på sin side ble tildelt arkitekturprisen *Best religious building* under *Archmarathon-Award* 2016, i Milano.³ Her var juryens begrunnelse: *A strong architecture form and a great spiritual quality to the different spaces.* Våler kirke vant også Statens byggeskikkpris i fjor, i tillegg til en rekke andre priser.

8.
"Kirkebygningen som merkevarer" het en artikkel jeg skrev i Den norske kirkes årbok i 2003. Poenget med artikkelen var dels å løfte frem det tradisjonelle og ofte gamle kirkebygget. For å sitere meg selv:

"Den kristne menighet består naturligvis først og fremst av levende stener. Men kirken ser ofte ut til å glemme at også sammensetningen av de døde stenene er viktige. Arkitektur formidler et budskap. Våre fysiske omgivelser preger oss og våre handlinger. De gir oss identitet. De skaper forventning, likegyldighet eller avstand. Dette er det vanskelig å akseptere for 'rasjonelle' moderne mennesker. Men erfaringen viser at vår underbevissthet og vårt følelsesliv ikke er uberørt av hvordan bygningene vi beveger oss i ser ut. Det er ikke bare snakk om funksjon, men også kommunikasjon."

Jeg forsøkte også å bevisstgjøre hvilket fortrinn og potensiale Den norske kirke har:

"Disse (tradisjonelle) kirkene har åpenbart en sterk appell, ikke minst til det brede lag av kirkemedlemmer. Få 'merkevarer' er så godt innarbeidet som den tradisjonelle norske kirken. Men utnytter kirken dette?"

Jeg hadde liten tro på at noen i det hele tatt hadde lest artikkelen, da jeg ved en tilfeldighet oppdaget at artikkelen var sitert i en stortings-

debatt av en representant som hadde tatt *merkevarer*poenget.

Den norske kirke har mange "ikonbygninger" som de fleste nordmenn forholder seg til. De er deler av de lokale omgivelser, historier og identitet. En kirke som ønsker å kommunisere med folk flest, må forholde seg til det enkelte steds særtrekk og forstå disse byggenes plass i folks liv.

Folk er stolte av kirkebygget sitt, som oftest helt uavhengig av hva som ellers foregår av debatter innad i kirken. Dette handler om fellesskap og felles identitet knyttet til hjemstedets historie.

Umberto Eco sa i et videointervju, "*Sulla memoria*",⁴ laget for den italienske paviljongen på kunstbiennalen i Venezia I 2015:

"As humans when we say 'I', we mean our memory. Memory is soul. If someone loses his memory, he becomes like a plant. He hasn't got any soul anymore. We are our own memory. Shared memories mean common identity. We can't think of ourselves as Europeans if we are not able to restore a European identity."

Kirkebyggene er viktige elementer i den "felles hukommelse", det minnet som gir oss en felles identitet. Det er det grunn til å være stolt av!

Denne artikkelen er en lettere omskrivning av et foredrag med samme tittel holdt på Kulturrådets kulturkonferanse: *Kirkebygget: Arkitektur og utsmykning*, 16. og 17. mars 2017.

¹ The Tablet, 25th February 2017, London, s 12.

² <https://architectureprize.com/winners-2016/winner.php?id=2523>.

³ <http://www.archmarathon.com/2016/category/religious-buildings-winner/>.

⁴ <http://www.tribune.com/television/2016/02/video-umberto-eco-sulla-memoria-una-conversazione-in-tre-parti-biennale-di-venezia-padiglione-italia-davide-ferrario/>.

STEINENE SKAL ROPE

AV FØRSTELEKTOR JAN TERJE CHRISTOFFERSEN, MF
 JAN.T.CHRISTOFFERSEN@MF.NO

Artikkelen baserer seg på et foredrag holdt på Mikkelmesskonferansen 2016.

ROMMET DER ALLE MØTES

Den norske kirke har satt de siste årene i større grad enn før satt kirkehuset og kirkerommet på dagsorden. En vesentlig del av dette handler om at tilsynsmyndigheten er blitt overført fra staten til kirkens egne organer. Men den økte oppmerksomheten skyldes også gudstjenestereformen. Dette kommer pregnet uttrykk i den første av Gudstjenestebokens veiledningsartikler, "Hellig handling, hellig tid, hellig rom". Her er nettopp sammenstillingen av *handling, tid og rom* poenget. Den hellige handlingen helliggjør også tiden og stedet. Kirkerommet bidrar til å gi liturgien mening.

Under overskriften *Rommet der alle møtes* er jeg blitt utfordret til å si noe om nettopp kirkerommets betydning for gudstjenestefeiringen. Selv om den liturgiske bevegelsen allerede ved inngangen til det 20. århundre vektla viktigheten av *liturgien som kirkens arkitektoniske byggherre* (C. Gurliitt: 1896), har både liturgifaget og den alminnelige praksisen underkommunisert denne sammenhengen. Gudstjenestereformen utfordrer oss til å se på forholdet mellom rom og liturgi på ny. Det er når rom og liturgi fletter fortellingene sine sammen, at vi for alvor kan våge å tro at taket løfter seg, og *steinene begynner å rope* (Luk 19,40). Da først blir det virkelig hellig handling, hellig tid og hellig rom.

HELLIG HUS, HELLIG FOLK

Vi har rundt 1625 kirker i dette landet. Det er et mangfoldig kirkelandskap med hensyn til alder, vernestatus, arkitektonisk verdi, størrelse, materialvalg og formtype. En av utfordringene

ligger nettopp i at byggene og rommene er så forskjellige. Det tar også lengre tid, mer krefter og mer penger å ominnrede rommene enn det tar å endre de liturgiske ordningene. Det er samtidig mer omstendelig å bygge om liturgi enn å ommøblere de gudstjenestefeirende kroppene som står for gudstjenestefeiringen. Men alt dette henger sammen, handlingene, ordene, sangen og musikken, utsmykningen, materialene og strukturene. Oppgaven vår som gudstjenesteledere, vigslede som leke, er å dykke ned i hvordan vi skal få tekst og kontekst, det åndelige og det sanselige, til å spille på lag. Det fordrer vilje til å tilegne seg kunnskap om hva som styrker samhandlingen mellom gudstjenesten og gudstjenesterommet, og hva som eventuelt svekker den.

Et sted å begynne er boken "Hellige hus" (Cappelen Damm Akademisk: 2013). Bokens åpningskapittel av religionsforsker Harald Olsen bærer overskriften "Teologi i stein". Overskriften viser til boka "Theology in stone" av den amerikanske kirkehistorikeren Richard Kieckhefer. Jeg vil strukturere framstillingen videre med henvisning til Kieckhefer og denne steinens teologi.

Boka "Theology in stone" er strukturert omkring tre sentrale kirketyper og fire nøkler til å lese hva kirkerommene forteller. Kirketyperne er kategorisert slik: Classic Sacramental (alterorientert), Classic Evangelical (prekestolorientert), Classic Communal (fellesskapsorientert).

Disse tre kirkemodellene drøfter Kieckhefer så i forhold til fire bestemmende faktorer for den hellige handlingen i det hellige rommet: Romlighet, Fokus, Estetikk og Symbolikk. Jeg vil komme tilbake til hver av disse kategoriene etter først å ha kommentert kirketyperne.

De tre kirketyperne som Kieckhefer opererer med, gir mening også i norsk og luthersk kon-

tekst, selv om alter- og prekestolorienterte kirker i vår sammenheng ofte har smeltet sammen i det vi kunne kalt *nådemiddelorienterte* kirker. *Classic communal* peker imidlertid mot et mer økumenisk kirkebyggprogram med utspring i det 20. århundrets liturgiske bevegelse. Vi gjenkjenner dette i første rekke som kirkerom hvor forsamlingen er plassert i vifteform omkring alterets tre sider og med gudstjenestelederen stående bak den fjerde vendt mot alteret og menigheten. Disse fellesskapsorienterte byggene representerer et skarpt brudd med den *forskjellshelligheten* som i særlig grad preget nygotikkens kirkebygg, kjent for sine dype kor og opphøyde alterparti. I forhold til forskjellshellighetens betoning av det annerledesartede og spenningsfulle (oppe/nede, høyt/lavt, framme/bak, innenfor/utenfor, geistlig/lek, mann/kvinne), fremmer fellesskapskirken en *identifikasjonshellighet* der både Gud og mennesker trer fram for hverandre i rommet i familielike relasjoner. Den gamle klokkerbønnens underdanige ”Herre, vi er kommet inn i dette ditt hellige hus” erstattes her av vennefellesskapets løftesord fra Matt 18,20: ”For hvor to eller tre er samlet i mitt navn, der er jeg midt iblant dem” (Hegstad 2009: 19ff). I den åpne sirkelen forstås den gudstjenestefeirende menigheten som tegn-bærer for et nyskapt menneskelig fellesskap der forskjellen mennesker mellom tones ned, og Gud selv trer inn i søskenfellesskapet av de troende. Gudstjenesten ledes i samsvar med disse forbildene ikke lenger av presten alene, men av et representativt utvalg av menighetens medlemmer. Slik blir *the assembly* gudstjenestens primære symbol for hvem Gud er, og hva Gud vil. Det hellige huset (*Domus dei*) trer tilbake til fordel for det hellige folket (*Domus ecclesiae*), og rommets strukturer med samlingen omkring det frittstående alterbordet skal bidra til å gjøre tegnet virkelig. ”Participating, we are made a holy people,” som den amerikanske liturgikeren Gordon Lathrop uttrykker det (Lathrop 1999:17).

Det annet Vatikankonsil regnes vanligvis som gjennombruddet for disse forbildene. Bønneretningen med presten vendt mot menigheten (versus populum) omkring et frittstående alter (circumstances-alter) ble på sett og vis selve sig-

naturen for konsilets fornyelsesbestrebelse. Alle kirker bygd i Norge etter 1970 har innordnet seg denne normen, og i de nylig justerte reglene for liturgisk inventar og utstyr bekreftes denne nå snart 50-årige praksisen: ”Når nye kirker bygges, skal alteret være frittstående. Alteret bør stå så lagt ut fra bakveggen at liturgen kan forrette vendt mot menigheten” (KM17/15).

Gudstjenestereform har etter disse idealene i stor grad handlet om å fornye det gudstjenestelike fellesskapet slik det også heter under overskriften ”En gudstjeneste for alle” i Gudstjenesteboken: ”Hva kan vi gjøre for at alle skal kunne delta og ha et eierforhold til gudstjenesten på lik linje? ... Er det noe i gudstjenesterommet som må endres?” (GB 7.9) Denne fokuseringen på kirken som fellesskap preger også det som står i veiledningen om kunstnerisk uttrykk: ”Jo mer bevisst en er på at menigheten skal få ta alle sanser i bruk, jo større sjanse er det for at alle skal kunne kjenne seg inkludert” (GB 7.15).

TEOLOGI I STEIN

Langt fra alle de 1625 kirkene i Norge er imidlertid strukturert etter disse forbildene. Gudstjenestereformens opprinnelige visjon om at alle kirker, også de historiske, skulle utstyres med et frittstående alterbord slik Den romersk-katolske Kirke nå praktiserer det, ble heller aldri iverksatt av Kirkemøtet. Avvisningen av denne målsettingen kan skyldes at vanens makt er vond å vende, men det indikerer kanskje også et element av uro over hva denne antroposentriske vendingen mot hverandre representerer. Økt oppmerksomhet om vår plass i skaperverket var kanskje en medvirkende årsak til at den gamle kristenrettens første bud om å ”bøya oss mot aust og beda til den heilige Krist om godt år og fred” kom inn i veiledningsartikkelen om det hellige rommet (GB 6.17). Å vende seg mot øst markerer at mennesket fremdeles må forholde seg til det kosmos vi alle er en del av og er avhengige av.

Jeg leser boka ”Theology in stone” i en slik sammenheng. Kieckhefer påkaller en ny balanse mellom *Domus ecclesiae* og et mer romlig orientert *Domus dei*. Et rom er ikke bare en sosiokulturell organisering av kropper. Rommet selv

roper og forkytter. Ved å lære oss å lese rommet (som vi lærer oss å lese gudstjenestens tekster og bevegelser) over vi vår følsomhet overfor tilværelsen som sådan. Å få øye på Gud og meningen i de avgrensede dimensjonene som kirkerommet utgjør, hjelper oss å gjenkjenne Gud og meningen i livet ellers. Det hellige huset er porten til helligheten i alle ting (Jfr. 1 Mos 32).

Stikkordene for å lese kirkerommets tegn og tale er for Kieckhefer romlighet, fokus, estetikk og symbolikk. Det handler om mer enn smak og behag, selv om eget ståsted og egne erfaringer naturligvis filtrerer hva vi får øye på og vektlegger når vi gjør våre vurderinger. Likevel er samtalen om hva hver av disse kategoriene representerer, nødvendige. Å dele observasjoner og refleksjoner rundt det vi sanser i kirkerommet, bringer oss i samtale med hverandre og med livet vi alle er en del av.

ROMLIGHET

Rekkefølgen mellom de fire begrepene hos Kieckhefer er ikke tilfeldig. Romlighet, eller *Spatial Dynamics*, er for Kieckhefer det mest grunnleggende nivået, det planet kirkerommet har til felles med alle rom – dybden, høyden, lengden og bredden som gjør det mulig for oss som skapninger å orientere oss. Dette er innsikt som teologien i det 20. århundre har lyttet seg inn i via fenomenologien og skikkelser som Maurice Merleau Ponty (1908–1961). Merleau Ponty har lært oss at kroppen er fundamental for all erfaring. Verden ser ulik ut om jeg er oppe eller nede, lengst framme eller lengst bak, om jeg står alene eller er omsluttet. Merleau-Ponty og fenomenologien avviser den kartianske splittelsen mellom kropp og sinn. Tankene våre følger de samme mønstrene som er innskrevet i kroppene våre. Dersom det er slik, så innebærer det at hvordan vi beveger oss i gudstjenesten, hvordan vi kroppslig forholder oss til hverandre og til omgivelsene, også på et grunnleggende nivå forteller oss hvem vi er for hverandre og for Gud. Det må være samsvar mellom hva liturgien forkytter, og det vi faktisk erfarer. Det er vanskelig å bortforhandle hva kroppen forteller. Kroppen vinner alltid. Det er ikke slik at jeg har kropp. Jeg er kropp. Gjennom kroppen og utstrekningen

som rommet representerer, finner jeg som skapning plassen min i skaperverket. Gjennom sansene fornemmer jeg det som ligger bortenfor meg selv. Erfaringene transcenderer.

FOKUS

Den neste nøkkelen til å lese rommet er fokus. Fokusområdene er der hvor handlingene og linjene i rommet samler seg. Arkitekten indikerer dette gjennom organiseringen av rommet, ved bruken av lys og lyd, hva vi får anledning til å berøre, og i siste hånd også hva vi kan lukte og smake. Her ligger potensialet for mening gjemt.

Det er ikke alltid det er sammenheng mellom hva arkitekten har tenkt, og hva liturgien pretenderer, og hvordan vi faktisk forholder oss til rommet og gudstjenesten vi trer inn. Store lysbillederretter i et kirkerom kan for eksempel trekke blikket i helt andre retninger enn det som handlingene og rommet ellers retter oppmerksomheten mot. Slik kan kirkehuset og kirkerommet komme i strid med seg selv på en måte som gjør at vi ikke lenger helt vet hva vi skal se eller lytte etter. Hva som skal stå fram og være i fokus under gudstjenesten, og hvordan vi organiserer de ulike fokusområdene i en gudstjeneste i forhold til hverandre, er avgjørende for vår opplevelse av å kunne orientere oss. Og slik liturgien forsøker å organisere de ulike fokusområdene langs en *tidsakse* (Samling, Ordet, Bordet, Sendelse), slik forsøker arkitekturen å organisere fokusområdene eller handlingsstedene i *romlige kategorier*. Hvor er alteret plassert? Hvor står vi når vi leser fra Skriften? Hvor forkytter vi fra? Hvor går vi når vi skal hengi oss til dåpsvannets mysterium? Løper tid og sted sammen? Er det disse handlingene og disse stedene vi fester oss ved, eller henger vi oss like godt opp i miksepulten ved inngangsdøren, kniplingsdukene under dåpsfatet eller skrifttypene på programarket? Organiseringen av hva som er stort og lite, og hvordan alt forholder seg til hverandre ut fra hva den kristne gudstjenestefeiringen på oppstandelsedagen representerer, gir oss hjelp til å feste oppmerksomheten på det som virkelig skal ha oppmerksomhet og fokus. Fokus innebærer at handling og rom finner hverandre i noe som oppleves som hellig.

ESTETIKK

Det tredje aspektet Richard Kieckhefer drøfter, er det han kalles *Esthetic impact*. Det er fort gjort her å tenke estetikk i analogi med Alexander Baumgartens 250 år gamle lære om det skjønnne. Estetikken det er snakk om hos Kieckhefer, er imidlertid ikke galleriets "se, men ikke røre"-estetikk, men en estetikk som berører oss og beveger oss. Dette er estetikk som retorisk størrelse. Estetikken har med mening å gjøre.

Men estetikken har også en etisk side, hvor nettopp den klassiske forståelsen av skjønnhet har vært blant de mest om diskuterte i etterkrigs-årenes kirkebygging. Kieckhefer viser til fem tradisjonelle motreaksjoner mot den type kirkebygg som har dominert kristenheten i etterkonstantinsk tid, ekstravaganse, historisme, isolasjonisme, ornamentalisme og monumentalisme. Det 20. århundres mer demokratiske og universalistiske menneskesyn har på radikalt vis endret dette og avfødt nye estetiske idealer, gjerne uttrykt gjennom slagordet *Less is more*, som den tysk-amerikanske arkitekten Ludwig Mies van der Rohe adopterte som sin programerklæring i 1947. Som kirkeprogram motiverte dette utbyggerne til å gå bakenfor overtidåidigheten som deler av den kristne sivilisasjonens byggeprogrammer forbindes med, og gjenskape en oldkirkelig enkelhet hvor kvalitetene lå mer i bruken enn i byggets evne til å legge mennesker under seg. Etterkrigstidens kirkebygg har forsøkt å målbære en kirke som tjener menneskene framfor å herske over dem. Slik skal kirkebyggene også vitne om den Gud som i Jesus "tok bolig iblant oss" og selv kom for å tjene (Joh 1).

Den etiske siden ved estetikken kommer også til uttrykk i materialvalget. Ektheten i materialene innordner kirkebygget under skaperverket som sådan. Som våre kropper er reist av jorden og en gang skal vende tilbake til den, slik gjenkjenner vi også kvalitetene i "tellet" vi feirer våre gudstjenester i. Den økte oppmerksomheten mot mikroplastforurensingen i havet har gjort oss mer bevisste på at det estetiske også har en etisk side. Estetikk er etikk.

SYMBOLIKK

Til sist, etter å ha drøftet rom, fokus og estetikk, flytter Kieckhefer oppmerksomheten mot rommets symbolfortellinger, det han kaller *symbolsk resonans*. Han skriver:

Å tre inn i en kirke er en metafor for å tre inn i en verden av symbolske fortellinger og meninger, omtrent som å gå inn i en roman og oppdage rikdommen og de indre sammenhengene som vokser fram av romanens oppbygning og struktur. De symbolske assosiasjonene knyttet til kirkebyggets struktur, møblering og utstyrking påkaller en opplevelse av noe sakralt, slik byggets estetiske kvaliteter lokker fram en fornemmelse av det hellige. Både det hellige og det sakrale erfares som noe utømmelig, men på to ulike måter: Det hellige framkommer av rommets enkelhet som noe vi griper umiddelbart; det sakrale vokser fram, av dybden og rikdommen i byggets symbolske resonans som noe vi oppdager gradvis over tid (Kieckhefer 2004: 135).

Kan vi lenger dette språket? Aner vi hvordan vi skal gjenkjenne det hellige og det sakrale og vite hva som er hva? Er vi ikke alle mer eller mindre *Lost in translation* fordi nøklene til denne symbolske rikdommen gis oss som følge av en dannelsesprosess som vi knapt kan forvente at dagens mennesker har verken tid til eller ønske om? Kanskje, men ikke nødvendigvis. Vår evne til å lese bilder er ikke svekket, snarere tvert imot. Ved å sette rommet, estetikken og symbolene på dagsorden, slik blant annet gudstjenestereformen inviteres oss til, kan vi selv bli mennesker som veileder tårnagenter og kirkegjengere ellers inn i den virkeligheten som gudstjenesten som et møtepunkt mellom handling, tid og rom representerer. Om vi kanskje har sluttet å lytte, har ikke rommet sluttet å tale. Om vi tier, begynner steinene å rope. I en tid der vi kanskje har begynt å miste troen på våre egne språkkonstruksjoner, kan det være grunn til å ta seg tid til å lytte til hva kirkerommet forteller.

LITTERATUR:

Hegstad, Harald 2009, *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
Kieckhefer, Richard 2008, *Theology in stone*. London: Oxford University Press.

Lathrop, Gordon 1999, *Holy People*. Minneapolis: Fortress Press.
Lukken, Gerard / Searle, Mark 1993, *Semiotics and Church architecture*. Den Haag: Kok Pharos Publishing House.
Kirkerådet, *Gudstjeneste for Den norske kirke*. Stavanger: Eide forlag.

Repstad, Pål / Tønnesen, Elise Seip, *Hellige bus. Arkitektur og utsmykking i religiøst liv*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
Senn, Frank C 1997, *Christian liturgy. Catholic and Evangelical*. Minneapolis: Fortress Press.

luther

Anne-Margrete Saugstad
BIBELN FOR HODE OG HJERTE
249,-

I denne boken deler Anne-Margrete Saugstad av sin store kunnskap om Bibelen og de bibelske tekstenes bakgrunn og sammenheng. Her finner du en rekke innfallsvinkler til hele Bibelens skattkammer – fra skapelsesfortellingen til Johannes' åpenbaring. Som leser vil du få større oversikt og forståelse for hva Guds ord er, og hva det handler om: Hans plan og gjennomføring av sitt verk til mennesketens beste.

Anne-Margrete Saugstad er en skattet forkynner og har i en årrekke vært lærer i Det gamle- og Det nye testamentet ved Bibelskolen i Staffeldtsgate, senere Høgskolen i Staffeldtsgate.

www.lutherforlag.no

luther

Peter Halldorf
MELLOM SKUMRING OG MØRKE
Åtte betraktninger om den nakne tro
199,-

Hvorfor hadde ingen sagt at du måtte miste den gamle freden for å vinne en ny og mer virkelig fred? Idet døden sluker Jesus, mister disiplene sin tro. Påskeaften, dagen mellom korset og oppstandelsen, spiller en realisme som ingen av oss kommer utenom, dagene når ateismen åpner seg som en avgrunn i vår sjel. Er Gud død? Finnes han ikke lenger? Har jeg levd på en illusjon?

Boken er knyttet an til fasten og påsken, men den kan også med stort utbytte brukes som en meditasjonsbok når som helst på året.

www.lutherforlag.no

DET SANSEDE KIRKEROM

AV SEKSJONSSJEF HANS ARNE AKERØ
HA769@KIRKEN.NO

Foredrag på Kirkerådets kulturkonferanse "Kirkebygget: Arkitektur og utsmykning", Oslo 16.–17. mars 2017.

"Det *sansede* kirkerom"?! Ja, hva skulle det ellers være? Rom er jo noe vi opplever ved hjelp av sanser. Det gjelder selvsagt også for vår opplevelse av kirkerom.

Likevel: Vi kunne anlagt et annet perspektiv på kirkerommet. Vi kunne snakket om "hellige rom" som fenomen eller om "det teologisk definerte kirkerom" eller "det kirkerettslig definerte kirkerom". Disse perspektivene er viktige, men temaet mitt i dag er altså "det sansede kirkerom".

Jeg må likevel nevne at for bare to år siden vedtok Kirkemøtet både teologiske prinsipper og kirkerettslige regler for kirker, og dette ligger jo som et fundament når vi bygger, og når vi bruker kirker. Det første som sies i *Regler for bruk av kirkene* er:

Kirken er vigslet til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger og skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Og selv om vi går intetanende inn i et kirkerom – eller går inn i hvilket som helst annet rom med alle våre sanser, spør vi oss uvilkårlig: "Hva er dette rommet til for?" Så det kognitive spiller også med i vår sansning av rommet.

"Det sansede kirkerom". Dette handler om *estetikk* – i vid forstand, i ordets egentlige mening, altså om "kunnskap som kommer gjennom sansene". *Teologisk sett* handler dette om hva det vil si å være skapt som menneske. Vi er kroppslige og sansende vesener, og vi opplever et kirke-

rom ikke bare med synssansen, selv om den er sentral, men med hele vårt sanseapparat. Synsans, hørsel, luktesans, muskel- og leddsans (kinestetisk sans), stedsans, tidssans, likevektsans, temperatursans, smertesans, smakssans, berøringssans osv.

Et virvar av signaler kommer til oss og sendes gjennom sansenerverne våre og inn i hjernen, et ustanselig mylder av elektriske og kjemiske strømninger. Hjernen arbeider på høygir og sorterer alle disse signalene, filtrerer bort sekundære signaler (særlig lydsignaler), fyller ut ufullstendige signalfelt og komponerer så en opplevelse av kirkerommet (Jfr. Michael Baziljevich: *Sansenes vidunderlige verden*. Oslo 2015). Hjernen gjør altså en kjempejobb med å skape orden i signalene, men kan også lure oss, slik vi for eksempel har erfart gjennom optiske bedrag.

Dette er ikke bare noe som skjer i hodet vårt. Det finnes en sammenheng mellom det ytre fysiske rommet og vår sanseopplevelse. Det vi sanser, kan koordineres sammen med andre individer. Vi kan snakke sammen, utveksle synspunkt og på en meningsfull måte diskutere kvalitetene ved en kirkes arkitektur og utsmykning og hvordan dette tjener til kirkebyggets formål.

Jeg synes at ordet *atmosfære* er et spennende begrep i denne sammenheng. Mange har snakket mange om den særegne atmosfæren på *Holmenkollen* på den solfylte lørdagen i mars hvor man opplevde stedet, naturen, lyset, snøen, fellesskapet, spenningen, begeistringen, appellsiner og flagg under 5-mila. Ordet *atmosfære* er det vi kan kalle et *synestetisk* begrep; det handler om medsansing. Mange sanser, fornemmelser og forestil-

linger går sammen i en distinkt opplevelse. Vi opplever at en følelse brer seg i rommet. Rommets utforming, inventar og utsmykning er viktig, men også hvordan menneskene der oppfører seg, hva de gjør. Alt dette bidrar sterkt til å danne en stemningsmessig helhet. Én estetisk teori sier at all kunst sikter på å skape atmosfære.

Når man skal forklare hva atmosfære er, griper man selvsagt til værmessige forhold. Det ligger i selve ordet. En kan titte ut av vinduet hjemme og konstatere om det er en solrik og lys dag eller en regnfull og mørk, og det stemmer oss. Men ordet forklares ofte med det å gå inn i en katedral. Der sanser og fornemmer vi en egen atmosfære som griper om oss. Vi må forholde oss til en stemning, en følelse i rommet.

For å oppleve et kirkerom må vi ta i bruk mange sanser. Det er altså en synestetisk affære.

Hvilken atmosfære vil vi legge til rette for i et kirkerom? Det må være en atmosfære av det hellige. For det er et vigsløt bygg til Guds ære og menighetens oppbyggelse. Men det hellige kan ta mange former og ha mange uttrykk.

Opplevelsen av sted og rom er noe fundamentalt for oss romlige og kroppslige vesener. Jeg vil hevde at mange får lettest kontakt med sin egen religiøsitet når de går inn i og sanser et hellig rom, et rom hvor arkitekturen, utsmykningen, symbolene, folks oppførsel, funksjoner som oppfylles der, lyd, lys og stemninger brer seg i rommet og gir en atmosfære – av det hellige.

Hvordan legger vi til rette for dette i en protestantisk kirke hvor vi ikke helt vet hvordan vi skal omgås hellige rom? Det var ikke tilfeldig at en av motreformasjonens hovedstrategier var å lage så vakre og sakrale kirkebygg, med en overdådig arkitektur og utsmykning, slik at ingen skulle få lyst til å bli protestant! De lyktes langt på vei. Norske turister på besøk lenger sør på kontinentet kommer hjem og etterlyser hvorfor ikke kirken er åpne i Norge slik at enhver kunne gå inn og tenne et lys og ha en stille stund.

Da Kirkerådet inviterte til en bred høring om kirkebygg i 2014, spurte vi om de brukte å holde kirken åpen for privat stillhet, lystenning og bønn. Mange svarte at det ønsket de mer av, men at de dessverre ikke hadde tilstrekkelige ressurser til dette.

I den nye gudstjenesteordningen som ble innført i menighetene i 2011, er den første anvisningen som står med rød skrift, følgende ord:

Kirkerommet kan være åpent en stund før gudstjenesten, med anledning til å tenne lys og sitte i stillhet, i ettertanke og bønn.

Og mange er blitt glad i ordene som ofte sies før de tre klokkeslagene som avslutter innringingen til gudstjenesten: "La oss være stille for Gud." Det å være stille er en av de mest kraftfulle måtene vi kan bidra til å skape en atmosfære av hellighet på.

Men ikke alltid er det stillhet som preger inngangen til gudstjenesten og til kirkerommet ellers. Andre foretrekker – i alle fall noen ganger, på familie- eller ungdomsgudstjenester – at menigheten kommer inn i et rom som er fylt av sang og musikk og livlig prat. Tanken er at folk skal komme inn i en trivelig og uformell atmosfære, fylt av liv og røre og mange inkluderende velkomstord. Man kommer inn i noe hyggelig og alminnelig.

Dette kan også ha preg av å være en atmosfære av hellighet, slik det også er vanlig i svært mange andre kristne kulturer verden over, men i mindre grad hos oss. Litt forstyrrende for den enkeltes tilbedelse kan det imidlertid bli om man samtidig "bombarderer" menigheten på prosjektorlerretet med alle kommende arrangementer i menigheten, før gudstjenesten starter. Like forstyrrende er det om slike opplysninger fremsies med ord, noe som dessverre ofte skjer.

I tråd med dette kan en oppleve at den faktiske bruken av kirkerommet kan komme i en viss konkurranse med kirkerommets "grammatikk" i arkitektur og utsmykning. Konkret kan det komme til uttrykk når menigheten fremsier trosbekjennelsen, og alle vender seg – ikke mot alteret, men mot prosjektorveggen! Vi trenger å bevisstgjøre oss på mottoet for gudstjenestereformen: Sammen – *for Guds ansikt!*

Det å lytte til rommet og samspille med dette i måten en bruker rommet på, er viktig for å skape den rette atmosfære. Ellers kan det bli en kollisjon av sansninger i "det sansede kirkerom".

Å skape den rette atmosfære i kirkerommet i en gudstjeneste er noe som mange prester og

kirkemusikere og andre trente medliturger blir flinke til, sammen med menigheten. *Liturgi* kan betraktes som et håndverk – ordet betyr jo ”folkets arbeid” – hvor en må bruke all sin dømmekraft og dessuten ”ha det i ryggmargen”. Hvordan en beveger seg, hvordan ordene sies og messes, hvordan tekster og bønner blir lest og musikken spilles og gir god liturgisk rytme, kan bidra til å skape en god gudstjeneste. Dette *sanser* menigheten – mer enn vi aner.

Men sammen med dette finnes det nesten tidløse element som også krever sitt håndverk, arkitekturen, akustikken, inventaret og utsmykningen i rommet. Dette spiller med og gir en atmosfære av stabilitet, skjønnhet og ro. Dette står der, også når gudstjenesten eller kirkekonsernten er ferdig, og alle forlater rommet. Det står der permanent og taler sterkt med sitt ordløse språk. Det inviterer oss alltid til å sanse det *hellege*, til å møte Gud.

luther

Kari Fure
FLUKTEN FRA SYRIA OG IRAK

199,-

Flere millioner mennesker flykter fra sine hjemland i Midtøsten. Blant disse er det mange kristne. De drives vekk fra områdene der den kristne kirke først etablerte seg. Slik kuttet kirkens røtter.

I *Flukten fra Syria og Irak* forteller Kari Fure om møter med mennesker som står midt i dramaet. Hun har snakket med flyktninger og kirkeledere, politikere og personer som risikerer livet for å hjelpe – og orientalske kristne som starter et nytt liv i Tyskland, Sverige og Norge.

Fure setter enkeltskjebnene inn i en politisk og historisk sammenheng. Hun drar linjene til folkemordet i Tyrkia for hundre år siden, og spør hvorfor de religiøse motsetningene i Syria og Irak ble så dype. Fure har også møtt folk som drømmer om trygghet i en selvstyrt provins for kristne og andre minoriteter på Niniveletta i Nord-Irak.

Les den spennende historien!

www.lutherforlag.no

OVER TERSKELEN TIL DET LITURGISKE ROMMET

AV MARGRETE KVALBEIN
MARG@MARGOGBEIN.NO

En bearbejdet versjon av kap 2 i boka "Henvendt. Overgitt / Kroppen i Guds hus".

Det er han som skal bære korset. Han er fortvilet. Han går hvileløst rundt, sjekker mobilen ustanselig, går ut og inn av ytterdøra og speider med blikket. Hvor er pappa? Han skulle vært her nå; han sa han skulle komme. Gutten hører ikke at klokken ringer, men det hører alle andre. Rekka av konfirmanter, prest og andre som skal lede gudstjenesten, står oppstilt. Vi som har lederansvar, tripper og venter med å gi gutten korset som skal bæres inn hvert øyeblikk. – Kanskje du kan ta det nå, likevel? Eller vil du helst slippe? Diakonen spør, men får ikke kontakt.

Plan B, tenker jeg – hvor er den andre konfirmannten som vil ha glede av å gå først med korset løftet? Jeg er blitt kjent med gruppa som koreograf, og vet noe om hvem som setter pris på å være synlige. Det trengs en stand-in. Kanskje. Han som skulle ha oppgaven, er oppslukt av et annet prosjekt, vente på pappaprosjektet. Pappa skulle se ham bære inn korset – midt i kirka, hele veien fram. Men pappa er ikke her. Resten av konfirmantgruppa er klar; presten er klar; diakonen og koreografen jobber med siste deltaker, men nå går toget – orgelet stemmer i, prosesjonen er i bevegelse. Det begynner.

Etter gudstjenesten er diakonen rasende: Hvorfor forsto ikke pappaen hvor viktig dette var? Han kom, men for seint. Konfirmannten kunne med nød og neppe reddes til å delta i resten av gudstjenesten etter at inngangen for hans del var spolert.

Gutten skulle opptre. Han var utspent av forventning til det å være synlig. I dette rommet – i denne sammenheng. I noen sekunder skulle

han lede an. Han skulle være den som satte rommet i bevegelse, men han trengte blikket fra faren sin for å få det til, for at det skulle gi mening.

Terskelen inn skulle virkelig være en terskel. Han skulle trå over den med blikk på seg. Noe sto på spill. Å innta rommet hadde fått vekt og betydning, men ikke uten tryggheten og anerkjennelsen i et annet blikk. I gudstjenestens helhet var dette en detalj; de færreste inne i kirkerommet fikk noen opplevelse av dramaet i våpenhuset. Prosasjonen ble en prosasjon – med en annen korsbærer. Jeg fant en erstatting. Det er sjelden noe problem å be unge om å bære et kors inn i kirkerommet. Det er en oppgave med en helt naturlig tyngde – mange elsker den.

Teksten du er i ferd med å lese, kan tolkes som et bud på hva det vil si å ta ordet "liturgi" på alvor. Ordet brukes om gudstjenesten som offentlig handling, og kommer fra det greske uttrykket *leitourgia*, som er sammensatt av ordene "leitós" (offentlig) og "ergo" (å gjøre). Siden kirka er bygd for gudstjeneste, vil rammene gjøre at kroppen i Guds hus blir en "liturgisk kropp"; det vil si at enhver aktivitet kan leses med "liturgiske briller". I kirka er vi synlige og handlende i et hus bygd for gudstilbedelse, og det som er synlig og handlende, er kroppen. Det er ikke bare av pedagogiske eller estetiske grunner det gir mening å kaste søkelyset på den sansende og handlende kroppen i kirkerommet. Kroppen er liturgiteologisk kjernestoff.

Riktignok har kristendommen en tradisjon for å betrakte kroppen som svak og syndig, men det er ikke bare den liturgisk handlende kroppen som gir en motvekt til dette. I inkarnasjons-

teologien legges det vekt på at *Gud selv ble kropp* i den inkarnerte Jesus: Gud i menneskekjøtt, direkte oversatt. Når Gud selv har underlagt seg den sårbarhet som ligger i å være menneskekropp – med alle kroppens reaksjoner, følelser og tanker inkludert – har vi en enda sterkere base for å oppvurdere *kroppen som erkjennelsens sted*. Den forventningen til deltakelse som gutten i våpenhuset kjente så sterkt, er ikke teologisk underordnet. Jesus hadde selv en oppvekst i et jødisk miljø som legger sterk vekt på en helhetlig erfaring av fellesskap og riter.

Den ”kroppsfikserte kristendommen” bekrefte- res i og med at vi blir en del av kirken i møtet mellom vann og hode i dåpen. Den lutherske kirke har to sakramenter, dåp og nattverd. Her knyttes konkrete handlinger til Guds ord – og til skaperverket. Vannet, brødet og vinen forbinder oss både med Gud og med naturen. Det sakramentale er sammen med det inkarnasjonsteologiske og det skapelsesteologiske de viktigste kristne veiene til kroppen. Barsedåpen peker også mot at barnet allerede er tatt imot som skapt og villet av Gud, i kontrast til at det skulle være kun det myndige, bevisste trosvalget som er menneskets vei til Gud.

I dåpen henger det formelle, det teologiske og det sanselige tett sammen. Dåpen er medlemsregistrering i formell forstand, ikke bare i estetisk-tradisjonell forstand. I den lutherske kirkes andre sakrament bekrefter vi vår delaktighet med å svelge brød og vin. Der skjer det ingen formell forandring av status, men som voksne mennesker som går mot nattverdsstedet, gir vi kanskje en like sterk offentlig erklæring som den foreldrene gir på vegne av barnet som viljeløst blir båret fram for Gud. Sakramentene er virksomme og gjør det tydelig at tanken ikke er tilstrekkelig. Barnet blir ikke døpt av at vi snakker om hva dåpen betyr – det blir døpt når talehandling og sanselig handling møtes. Vi deltar ikke i nattverdsmåltidet ved å lese om det eller ”forstå” det – vi deltar ved å spise. Det er i kroppen det merkes at vi tar imot, at vi deltar.

Det sakramentale ved gudstjenesten strekker seg lenger enn dåp og nattverd. Det sakramentale kan gi oss en spesiell grunn til å si at handlingene

våre i kirka er *på ordentlig*. Det er utøvende, på samme måte som når noen opptre på en scene, men likevel bærer det mening på en annen måte. Når barn og unge trekkes inn i liturgisk handling, er det mer enn å lære *om* – mer enn å øve seg til voksenlivet – mer enn den flate betydningen av å opptre. Kanskje oppleves unges handlinger i kirkerommet likt som en hvilken som helst skoleavslutning eller framvisning av ferdigheter, men det er likevel noe annet. Vi er vitne til at et ungt menneske *utøver liturgi*. Kanskje kan vi si det så sterkt som dette: Når et blikk hviler på en annens framtoning i kirken, skjer det et stykke liturgisk arbeid. Å bære korset over terskelen med andres blikk på seg, setter noe i sving i konfirmanten. Dette er ikke viktig fordi det er avgjørende hva du erfarer når du deltar i et liturgisk fellesskap, men det har betydning *at deltakelsen lar seg erfare*.

Liturgisk arbeid er altså en form for utøvelse. Derfor skal vi stoppe opp litt ved dette ordet og å ta en tur innom noen begreper fra engelsk. På norsk bruker vi ordene å utøve og å øve. Å gjennomføre en praksis er å ”utøve”; ”øve” gjør du for å forbedre ferdigheter. På engelsk øver du når du gjennomfører *practice* eller *rehearsal*, mens *perform* er å utføre en handling eller et stykke arbeid. En kan også bruke *perform* om å gå på scenen: om å opptre. Ordet ”*performance*” har altså flere betydninger: Det er ordet som dekker et stykke utøvende kunst, uavhengig av sjanger – altså en ”forestilling”, men det har også en mer generell betydning, der det betyr ”utøvelse”. Fagfeltet som kalles *performance theory*, handler om den siste betydningen av ordet, utøvelse – og dette har relevans for vårt tema. Performance er altså ikke noe som bare skjer i ”*performing arts*”, i forestillinger.

Performance theory befatter seg med mange ulike typer spill og ritualer. Det kommer an på konteksten om det som utøves, gjøres for å skape et kunstnerisk uttrykk, en rituell virkning, en vinner i sport eller en underholdningseffekt, for å nevne noen av feltene der *performance theory*-briller kan anvendes. På norsk har Kari Veiteberg i sin doktoravhandling om dåpen skrevet utførlig om møtet mellom riteteori, *performance theory* og praktisk liturgikk på en måte som viser hvor

fruktbart det kan være å se teaterteori og liturgi i sammenheng. En av konsekvensene av å hente begreper herfra er at når jeg kommer inn på det *performative*, er det ikke bare scenekunst det handler om. Det handler om utøvelse i vid forstand. En danser og en prest er begge involvert i performativ aktivitet. Vi er iscenesatt – for å bruke et annet uttrykk som ikke er så snevert knyttet til teateret som det kan virke som. Også konfirmanten er iscenesatt som en liturgisk utøver, men uten å ha en profesjonsbakgrunn for denne utøvelsen.

Det er også viktig å se forskjellen på det som *utøves for å utøves* (der selve utøvelsen som foregår, er målet) – og det som øves med tanke på senere utøvelse, altså for å *bli bedre*. Utøvelsen, særlig i rituell sammenheng, er ”på ordentlig”: Du står i en praksis mer enn du øver mot et mål. I meditasjon, for eksempel, finner man noe av dette: En forbereder seg ikke for å bli bedre eller øver for å bli flink, men mediterer for å ”stå i en praksis”. En ung korbærer øver seg ikke til å bli en voksen eller ”ordentlig” korbærer – han er en kirkelig utøver. Det finnes ikke egentlig noe å bli bedre til for at utøvelsen skal ”virke”. Å delta er nok. Det forhindrer ikke at utøvelse kan og bør øves – særlig av oss som arbeider med å lede andre i deres deltakelse.

Gjennom gudstjenestereformen i Den norske kirke har dette performative, praktiske arbeidet med gudstjenestene blitt oppvurdert. Bevisstheten øker om at gudstjeneste er noe som *gjøres* – ikke noe som leses eller tenkes. Den er også *felles*, ikke et stykke gammeldags teater der publikum/menighet er hensatt bak en usynlig vegg mens det egentlige dramaet foregår kun blant aktørene der framme i en separat verden. Gjennom å inkludere flere aktører enn de profesjonelle er gudstjenesten også blitt tydeligere flerstemmig. Vi har beveget oss vekk fra prestens gudstjeneste til en menighetens gudstjeneste der det skapes flere og bedre muligheter for deltakelse. Det øker behovet for å ta det paradoksale alvorlig: Den deltakende er alltid en fullverdig liturgisk medskaper, men fortjener også muligheter for øvelse og bevisstgjøring. Da settes krefter i spill. Hele menigheten trenger at det stadig er nye gutter og jenter som

står i våpenhuset og merker i hele seg at det betyr noe å trå over terskelen til det liturgiske rommet. Jeg tror denne dimensjonen av kirkelivet har en betydning som knapt kan overdrives, ikke minst i en tid som mange omtaler som teatral og full av iscenesettelser.

Når unge bruker tid og krefter på å iscenesette seg selv gjennom utallige ”selfies” formidlet digitalt, er det desto viktigere at kirkens ledere tar på alvor at det å tre fram og bli synlig i kirkerommet er en annen og dyper forenkret iscenesettelse. Selviscenesettelse kan være en utmattende og ensom aktivitet. Å bli iscenesatt i en gudstjeneste er på sitt beste å bli båret av et fellesskap, samtidig som den enkelte får en sjanse til å utgjøre en forskjell når hen blir tatt imot av kjærlige blikk.

Samtidig som gudstjenesten utvikler seg langs disse sporene, øker spennvidden av aktiviteter og uttrykk i kirkerommet, som *ikke* er gudstjenester: Gjennom konserter og andre kulturarrangementer øker mangfoldet av estetiske uttrykk i kirka. Visuelle kunstnere og scenekunstnere utfordrer fortellingene som gudstjenesten er spunnet rundt. Arkitekter utfordrer rommene med nye konstallasjoner av lys og mørke, innerst og ytterst, øverst og nederst. Musikk, dans og andre abstrakte kunstuttrykk fortsetter å utvide erfaringen av å være menneske ved simpelthen å høyne vår våkenhet for sanselige inntrykk. Kunsten har alltid formet kirkelivet med sine måter å løfte fram mysterier eller foreslå fortolkninger på – i tråd med samtida. Dette setter også liturgiske krefter i spill. Kunstnerisk iscenesettelse i kirkerommet er et uvurderlig ”spill” for gudstjenesten. Dette er ikke bare fordi det trekker mennesker inn og gjør kirken til den sentrale kulturaktøren som den er, men fordi bred kirkekunstnerisk aktivitet opprettholder et friskt, eksperimenterende og fleksibelt blikk for hva slags kirkelige uttrykk som er relevante i samtida. Jeg sier ikke at kirkekulturell virksomhet er liturgi, men at kunstuttrykk som utøves i kirkerom, blir påvirket av den liturgiske intensjonen som er tegnet og bygd inn i rommet, og at kunstneres arbeid i kirken – også om det er uavhengig av gudstjenestelivet (og utført av ikke-troende, for den del) – har betydning for hva vi forbinder med ”kirkeliv”.

Kirkerommet brukes i dag også mer aktivt i undervisning og andre hendelser for og med barn og unge. Unge i kirka utsettes ikke like mye som før for ren kunnskapsoverføring, men er aktive i kirkerommet i en fornyet pedagogikk rettet mot å skape et levende forhold til tro og kirke. Trosopplæringsreformen som har foregått parallelt med gudstjenestereformen, endrer måten vi ”er kirke” på. De unges opplevelser i kirkerommet i dag legger grunnen for hva slags kirke vi får i framtida. Mange steder utøves trosopplæringsarbeidet i stor tillit til at det å være aktive i et rom skapt for gudstjeneste *i seg selv* stimulerer tro. Denne tilliten til rommet er imidlertid kontroversiell. Du trenger ikke lete lenge før noen etterlyser en sterkere orientering mot tradisjonell kunnskapstilegnelse i trosopplæringen, og engstelsen melder seg hos mange som opplever utviklingen som et ukontrollert ”frislipp” av nye krefter i kirkerommet.

Som koreograf har jeg sett disse tre parallelle bevegelsene som en gave: gudstjenestereformen, satsingen på kirkekultur og den vitaliserte bruken av helligstedet i trosopplæringen. En koreograf er en kunstner som har som en del av jobben sin å forstå hva slags meningsmuligheter som ligger i et rom, og hvordan disse kan spilles med (og mot) når bevegelse skal utfolde seg. Jeg har valgt å lage dans for kirke ut fra en erkjennelse av at rommet er bygd for liturgi, og at det bør ha konsekvenser for kunsten. For meg har det blitt en kunstnerisk utfordring å bli stadig klokere på hva liturgi kan være. Når rammen for et kunstnerisk arbeid er en gudstjeneste, og publikum ikke bare er et publikum, men en menighet, vil jeg gå så langt som å kalle det et etisk ansvar å ta vare på den liturgiske dimensjonen i det kunstneriske arbeidet. Dette handler først og fremst om å ta på alvor at de som er til stede, har oppsøkt et sted som er til for å utøve tro i fellesskap med andre. For å si det enkelt: Det er ikke kunstneren det handler om.

I et selvstendig kulturarrangement i en kirke

er premissene annerledes, og kunstneren kan eksperimentere på en friere måte enn innenfor gudstjenestens ramme. Likevel mener jeg at liturgisk kunnskap eller forståelse bør inkluderes på et eller annet nivå, om ikke annet så ved å erkjenne at flere i publikum kan ha det som sin vane å henvende seg i retning alteret i en opplevelse av å være vendt mot Gud. Kunstneren kan spenne bein på seg selv dersom det ignoreres at mange menneskers tilhørighet til kirkerommet er av en helt særegen art. Å gjøre narr av tro eller handlinger basert på tro, med kirkerommet som ramme, er ikke blasfemi, men antakelig vil det fungere som dårlig kunstnerisk håndverk. ”Kirkerommet tåler alt, bortsett fra ignoranse,” sier forfatter og komponist Kristin Solli Schøien.¹ Kunstnere kan være dyktige til å tøye eller sprenge grenser, og det lykkes best dersom man vet noe om hvor grensene går, selv om dette ikke alltid er entydig.

Derfor er den unge mannen i våpenhuset en klok medspiller i arbeidet med å forstå spillet i et rom skapt for gudstjeneste. Han visste intuitivt noe om at det å være synlig og iscenesatt i kirkerommet ikke skal tas lett på – som om det var et underordnet eller unødvendig tilbehør til et abstrakt budskap. Han kunne både kjenne og uttrykke med kroppen at noe står på spill når vi trår over terskelen til kirkerommet. Det å tre inn i rommet, bærende på korset, kan være selve opplevelsen av å være en del av et troende fellesskap. Å være kroppslig deltakende er ”å kirke”. Kanskje vi skal begynne å tenke på ”kirke” mer som verb enn som substantiv?

¹ Sitatet er fra et foredrag under Verksted på Vollen 2010. Den skriftlige versjonen er fra Kristin Solli Schøien: ”Om hvorfor kirker ikke er tomme ...” i Henriksen, J.O. (red.) *Tro*. Kom forlag, 2006: ”Derfor er ikke kirkerommet et hvilket-som-helst sted. Det samler handlingene våre og gir dem retning og tyngde, og det tåler alt et menneskeliv på ramme alvor kan romme. Alt – bare ikke likegyldighet.”

DET DIAKONALE KYRKJEROMMET

AV DIAKON HILDE KIRKEBØEN
HILDE.KIRKEBOEN@HALLINGNETT.NO

Det diakonale kyrkjerommet er i bevegelse – mellom Guds stordom og verdas sårbarheit, der begge delar blir tatt på alvor. Det er ein bevegelse mellom fellesskapet i ordet, sakramenta – ut på kyrkjetrappa, ut i verda – for så å bringe livserfaringane og det levde livet tilbake til kyrkjerommet. For å famne ulike livssituasjonar og personar er det viktig med variasjon i liturgi, som gjev rom for ulike møter med Gud og mellom menneske. Diakoni handlar om å gje folk i alle aldrar, i ulike livssituasjonar, med ulike behov, roller og posisjonar tilgang og rom i Guds hus. Det forutset sosiale rom der ein bli kjent, deler kvardag og fest. Måltidsfellesskapa på Jesu tid spegla mangfaldet i samfunnet. Mangfald og variasjon i Guds hus blir ein mosaikk som speglar kyrkjerommet rundt oss, inni oss og mellom oss.

KYRKJEROMMET RUNDT OSS

Det diakonale kyrkjerommet startar i nattverden. Der får me del i Guds kjærleik, inkarnasjonen, Jesu lekam. Me blir utrusta åndeleg, materielt og sosialt. Det er i møte med den sårbare verda at Guds stordom i gudstenesta blir synlig. Me må aldri falle for freistinga å undervurdere Guds gåver i verda – hans nåde, tilgjeving, forsoning, frigjering og fornying, hans lindring, trøyst, kvile, forbinding, heiling, frelse og fordeling. Diakonien bringer erfaringane, sårbarheita og dei vanskelege spørsmåla tilbake til kyrkjerommet, til forbøn, preike og nattverdsbord, og utvidar på den måten kyrkjerommet, gudsrømmet og livsrommet.

KYRKJEROMMET INNI OSS

Kyrkjerommet speglar det heilage rommet inni oss. Der Gud møter oss, må alt anna vike, bekymring, stress, uro, krenkingar. Det heilage rommet kan ikkje definerast. Dei innarste strenge kan ikkje røres. Dei er finstemt av Gud – Hans bevegelse, fri, urørleg – Hans tone – Hans rytme og hjerteslag – uopphøyrlege kjærleik.

KYRKJEROMMET MELLOM OSS

I Guds rom kan me ikkje sjå kvarandre i fastlåste bilde, definere kvarandre og si at me *er* slik eller slik. Mennesket kan ikkje fangast; det er alltid i prosess i ein bevegelse mot Han som *er*. Vår djupaste bekreftelse ligg her. Livsstraumen stoppar aldri opp; den finn stadig nye vegar. Me tiltrekast av Guds kjærleikskraft. Men nokon gonger blir retninga feil. Relasjonar og livsviktige forbindingar blir brotne. Det handlar om å hjelpe kvarandre i riktig retning, skape band, utan å dømme, utan krav om unison likskap – gje mullegheit for livsnødvendig tilhøyrighet og frirom. Mennesket merkar om det blir lytta til, eller om den andre er full av eigne førestillingar. Vagar me nærværet; let me oss berøre? Jesus kom for å lækja sjuke, det sjuke i oss og rundt oss – forbinde – skape band – heile.

KVEN FÅR ROM I KYRKJA? KVA FÅR ROM?

Vagar me inkarnasjonen, Jesus som sann Gud og *sant menneske*? Kva er kyrkja sitt sanne ansikt – eit fellesskap av "likesinna", eller speglar ho Guds rike mangfald?

Diakoni handlar om å gje rom for *alle*, men

ikkje *alt*. Gode fellesskap må ha trygge rammer. Kven skapar rammene; kven set grensene? Kor mykje kan våre fellesskap tole av det framande, det som er annleis, det som vekker frykt og forakt – i oss og rundt oss? Jesus snakkar mykje frykt og om ikkje å dømme. Han veit at det ligg oss nær å dømme – oss sjølv og andre, med ord, blikk og kroppspråk, med forakt og sjølvforakt. Me ser kvarandre i fastlåste bilde. Vår forforståing og meir eller mindre bevisste fordommar pregar måten me møter og tolkar kvarandre på, og det rom me gir til andre. Sjølv om ein klarar å behalde ein viss fasade, vil den innstillinga og holdninga ein har til personar, merkast i tonerfall, blikk, kroppsspråk og i forventningar ein har til andre. Det kan vere lett å oversjå det den andre kan tilføre av ny kunnskap, nye perspektiv og innsikt, fordi det *ikkje passar inn* i nokon av dei system og strukturar av kunnskap me har frå før. Om me lar oss fange av omverdens kategoriseringar og forventningar, har me lett for å oversjå dei tusenvis av små detaljar Gud har lagt ned i oss, alle potensiala, talenta som ligg skjult, som ikkje blir brukt, i oss, mellom oss – Guds levande bilde av oss, den guddommelege logikk og mønster, kjærleiken driv frykta bort og endrar vår innstilling. Måten me ser – og overser kvarandre på. Jesus oppfordrar oss nærmast om å oversjå, dekke over andres feil: Kvifor ser du flisa i din brors auge? Dei feil og manglar som ikkje fastslåas, har ein tendens til å miste noko av sin realitetskarakter. Samtidig må det settes grenser for destruktiv, krenkande åtferd, invaderande haldningar og handlingar, kjøp og sal. Inkludering handlar om trygge rammer som gjev større rom for deltaking. I det heilage rommet ser ein andre og seg sjølv i Guds lys, sakramentalt – og finn igjen sider, eigenskapar og talent. Det skapar nye roller, nye posisjonar, nye bilde.

Kyrkjerommet må gje kvar person, uavhengig av bakgrunn, høve til å føle seg som eit allminneleg menneske, med sin helligheit, som del av det menneskelege fellesskapet. Gud har lagt igjen eit spor av seg sjølv slik at kvar person utvidar vårt bilde av Gud. Derfor er ingen overflødige, til belastning eller bry. Ingen kan forsvinne i mengda og bli definert ut som ein det ikkje for-

ventast noko av. Diakonien inviterer folk inn i eit fellesskap som hentar sitt overskott frå *mangfaldet* av menneske og ulike livserfaringar. På den måten blir det diakonale kyrkjerommet ein motvekt til sorteringssamfunnet som dyrkar fram enkeltindivid og deler menneske inn i kategoriar av sterke og svake grupper. Diakoni er *samspel* av ressursar, ikkje *gradering* av ressursar.

Nattverdens forsonande fellesskap er grunnlaget for diakoni. Det opphever skilja mellom oss og dei til eit nytt vi. Det er ein bevegelse mot meir likeverdr, rettferdig fordeling, mot eining og samling i midten der alle er eitt i Jesus, der er livet så rikt, så mangfaldig og grenseløst, der gjenfinn me vår relasjon med Gud, med andre menneske og alt det skapte. Me er relasjonsvesen, metta, ladd med kjærleik. Det er vårt sanne ansikt, vår sanne identitet. Me er kalla til å elske – også dei fattige, dei framande, diskriminerte og utstøtte, ”ulækre”. Dersom me skal mane fram gode kjensler og handlingar, vil kjærleiken bli eit krav, ein lov, eit bod som slit oss ut. Diakoni kvilar i Guds kjærleik, den djupe. Han kallar oss til den vanskelege kjærleiken: Å ta imot hans kjærleik som er radikalt annleis, grenseløst og famnar alle – utan unntak. Han gir og gir, utømmeleg. Det er rikelig til å dekke alle sine behov, men ikkje til grådighet. Vår umettelegheit gjer at me bygger murar og skilje mellom oss og dei andre. Djevelen, diabolos betyr å splitte, skape skilje. Gud samlar.

DET DIAKONALE KYRKJEROMMET INKLUDERAR:

- *Den globale konteksten* – det verdsvide nattverdfellesskap, forvaltningsansvaret, rettferdig fordeling, fattigdom, klima og grådigskapens strukturar som er innvevd i vår livsstil og levestandard.
- *Den fysiske konteksten* – tilrettelegging, tilgjengelegheit for alle, uansett form og handikap.
- *Den sosiale konteksten* – sikre alle menneske uavhengig av sosialt stigma, kategorisering og skiljelinjer i samfunnet, rett til rom i fellesskapet.
- *Den relasjonelle konteksten* – møter som ikkje

handlar om posisjonering og konkurranse, men om å fordjupe relasjonar, gjere kvarandre gode.

- *Den mentale og fysiske helsa* – lindring, trøst, omsorg, heiling, forsoning, samanheng, tilhøyrighet, bekreftelse og aksept.
- *Den berekraftige fellesskapen* – sjølvjusterande miljø i ein gjensidig fellesskap der alle gir og tar imot. Kven som mottek og kven som gir/hjelper, vekslar. Me er lemmer på Jesu lekam. Sår, kriser, vonde erfaringar kan bli til ressursar og ny kraft.
- *Døropnar* – som forbind kyrkjerommet med verda utanfor. Livet slik det er og erfares. Rom for forandring. Rom for tilgjeving, forsoning, og oppgjer. Liturgi som eit opent rom ein går inn i og tek bustad i med alt ein er. Oppsøkande arbeid der ein møter folk ute – på gata, på kyrkjetrappa, på ulike senter. Invitere inn til ulike fellesskap og ulik bruk av kyrkjerommet.

ULIK BRUK AV KYRKJEROMMET

Det diakonale kyrkjerommet skal vere eit rom for folk i ulike livssituasjonar og livsformer. Eit rom der ein kan finne sin tilnærming, sitt tempo. Gud møter kvart menneske svært personleg. For nokon vil det å gå på gudsteneste følast overveldande i starten. Enkle liturgiar kan tilpassast ulike møter, livssituasjonar og fellesskap. Kveldsbønn, tidebønn, sinnsrogudstenester (AA- og AN-grupper), babysonggudstenester, gudstenester for ungdom, forbønns-gudstenester, musikk-gudstenester. Bringe kyrkjerommet ut – til sjukeheimar, til parkar, senter, lokale plassar.

Eit opent kyrkjerom gjev rom for stillheit og mulegheit til å oppleve rommet aleine – eller saman med andre. Eit stille rom kan kombinerast med eit sosialt rom vegg i vegg. Det diakonale kyrkjerommet må tilby fellesskap på tidspunkt folk forbind med einsemd – som fellesferien, 17. mai, julaftan, påske – forlenge måltidsfellesskapet i nattverden med måltidsfellesskapet i menighets-salen der langbordet er dekkja til fest for eksempel julaftan: Smak, og sjå at Herren er god.

luther

Tonje og Dag W. Haugeto Stang

TID FOR TO

299,-

Med visdom, erfaring og en solid dose humor leder Tonje og Dag oss gjennom råd og prinsipper for hvordan parforholdet best kan ivaretas og styrkes. Ukentlige lesestykker og samtale spørsmål gjør boken til en sørvisstasjon for par som ønsker å skape en fast rytme på ”vår kveld” i hverdagen, med

tid og rom for fruktbare samtaler. Boken kan med fordel gis som gave, og er rikt illustrert av Lars Aurtande.

Tonje og Dag W. Haugeto Stang har holdt samlivskurs i en årrekke og har lang erfaring som foredragsholdere og samtalepartnere.

Boken er et glimrende redskap i parterapi eller en gave til brudeparet.

www.lutherforlag.no

SIER BIBELEN INTET OM KLIMA OG MILJØ?

EN LITEN KOMMENTAR TIL HARALD HEGSTAD

AV OSKAR SKARSAUNE
OSKAR.SKARSAUNE@MF.NO

I sin ellers utmerkede lederartikkel «Skriften alene» i LK nr. 6 dette år sier min gode venn og kollega Harald Hegstad at i noen spørsmål «må vi kan hende hevde noe som kristelig nødvendig som Bibelen ikke uttaler seg om overhodet (f.eks. å ta vare på klima og miljø)». Men stemmer det at Bibelen «overhodet ikke» uttaler seg om disse tema? I en fersk bok om saken kommenterer Richard Bauckham en rik samling bibelske tekster med høy relevans for forholdet mellom oss mennesker og våre omgivelser på jorden: *Bible and Ecology: Rediscovering the Community of Creation* (London: Darton, Longman and Todd 2010). Han begynner med en detaljert, og etter mitt skjønn overbevisende, eksegese av utsagnene i Gen 1 om menneskets herredømme over resten av skaperverket, og viser at disse utsagnene har vært kraftig overtolket når man forstår dem som at mennesket her får et nokså suverent *forvalteransvar*. Dessuten kommer det et viktig korrektiv allerede i Gen 2 der mennesket ikke bare skal

dyrke jordens hage, men også, og like viktig, *ta vare* på den. Dette videreføres i jordbruksforskriftene i Loven: For ikke å pine ut jorden skal den ligge brakk hvert 7. år, til beste også for beitedyrene og de ville (!) planteeterne. I Jobs bok tillegges villdyrenes verden en verdi i seg selv, og fortellingen om Noa er et manifest for bevaring av artsmangfoldet. Regnbuen i skyen er pantet på at Gud tar vare på det finstemte økologiske samspill i naturen. Gud tar vare på det gjennom naturens egen økologi, men menneskene kan skiple det gjennom uforstandige inngrep som alltid har med uvettig konsum å gjøre, osv., osv. Bauckhams bok ble for meg en øyeåpner i forhold til bibelmateriale jeg aldri tidligere hadde reflektert over under denne synsvinkelen. Jeg anbefaler den herved til alle bibel-lesere som er opptatt av hvordan vi skal forholde oss til det skaperverk Skaperen har plassert oss i. Det gir dyp mening å «gjenoppdage fellesskapet i skaperverket».

ORD AV LUTHER

OM KIRKEHUSET

Det finnes ingen annen grunn til å bygge kirker enn at de kristne skal komme sammen, be, høre prekenen og motta sakramentene.

(WA 10 I. 1. 252:16-18)

Det er godt at det finnes et hus der vi alle kommer sammen for å høre Guds ord og ta del i sakramentene. Men det er tåpelig å tro at vi har bygd et hus for Gud der han vil høre oss mer enn på andre steder ... Vi skal takke Gud for at han har lovet å høre våre bønner på ethvert sted. Men vi vil redusere Guds store tempel til en liten krok og stenge Gud inne bak trange grenser. Det gjør vi med den Gud som verken kan rommes på jorden eller i himmelen.

(WA 17 II. 513:12-19)

Der hvor bønnen forsømmes, vil ikke noen ta noe fra den onde ånd eller kunne motstå den. Men om den ble klar over at vi ville be denne bønnen, selv om det så var under et stråtak eller i en sauestall, ville den sannelig ikke la det passere, men frykte mer for denne sauestallen enn for alle høye, store og skjønne kirker med tårn og klokker som måtte finnes over alt, men som det ikke fantes en slik bønn i. Det kommer i sannhet ikke an på steder og bygninger der vi kommer sammen, men det kommer bare an på denne bønnen som er uovervinnelig når vi ber den på rett måte sammen og bringer den frem for Gud.

(WA 6. 239:11-19)

*Sitatene er hentet fra Kurt Aland:
Hva sier Luther? Et Luther-leksikon,
Oslo: Lunde 1974.*

SØNDAGSTEKSTEN

ØYSTEIN I. LARSEN - ESPEN DAHLGREN DOKSRØD - GUNNAR INNERDAL

PINSEDAG - 2. PINSEDAG TREENIGHETSSØNDAG

PINSEDAG

4. JUNI 2017

Prekatekst: Joh 20,19–23

Lesetekster: 1 Mos 2,4b–9 / Apg 2,1–11 (eller Rom 8,9–11)

Liturgisk farge: Rød

BETRAKTNING

Pinsens bokstav er L – romertall L for 50, Pentecoste, den femtiende dag.

Pinsens bokstav er L – L for liv, livets høytid.

Selv om vi har trengt langt inn i livets mysterier og minste byggesteiner, strever moderne vitenskap med å avgrense og bestemme hva liv egentlig er:

”Vi kaller som regel det levende for organismer, men det fins ikke en entydig definisjon av hva liv er. De fleste definisjoner på liv skiller det levende fra det ikke-levende ut ifra ett eller flere kriterier for hva som kjennetegner liv. De ulike definisjonene av liv overlapper i svært stor grad i hva de definerer som levende. En grunn til at det er vanskelig å definere liv er fordi liv er prosess

og ikke et spesielt stoff. Både det levende og ikke-levende er med andre ord bygget opp av de samme grunnstoffer som alle forholder seg likt til naturens lover.” (fra Store norske leksikon)

Kanskje kommer poesien like nær med et helt annet språk og innfallsvinkel:

”Hva er vel livet, / et pust i sivet,/som synker ned. / Et spill av krefter,/som higer etter/en evighet,” sier romantikeren (Adam Oehlenschläger).

En prosess, sier vitenskapen; et spill av krefter, sier poeten. Men livets opphav?

Liv må oppfylle kriteriene reproduksjon – og evolusjon, sa TV-programmet. – Å gi livet videre – Å tilpasse og videreutvikle.

Fortsatt er det vondt å komme utenom det som er noe mer. Men Gud har ingen plass i en leksikonartikkel, hverken med liten eller stor G. Så er vel Bibelens dikter like berettiget til å få sin stemme med når livet skal bestemmes:

”For hos deg er livets kilde,” sier salmisten. Og dagens lektietekst: ”Men en kilde kom opp av jorden.” Og over den kilden ”svevde Guds ånd” (1 Mos 1,2).

TEKSTEN

Den forvirrende og begivenhetsrike dagen, den første dag i uken, avrundes med disippelflokkens felles møte med den oppstandne. Maria Magdalena fant dem og fortalte hva hun hadde opplevd (v 18). Om kvelden samme dag var de samlet bak lukkede dører, av frykt for dem som hadde arres-

tert mesteren og gravlagt ham. Kunne hans skjebne også ramme dem? Disippelflokken er ikke nærmere avgrenset, men av kjernen på de tolv (Joh 6,70) var ikke Tomas sammen med dem (20,24ff), noe som en uke seinere foranlediger den talende fortellingen om hans reaksjon og Jesu svar. Slik avsluttes Johannesevangeliet i sin opprinnelige(?) form (20,30f).

Tre ganger gjentas at han med ett sto midt i kretsen og hilser dem med fred, v 19, 21 og 26. Den alminnelige møtehilsenen får en utvidet tyngde og betydning, særlig på bakgrunn av deres engstelige tilbaketrekning. Understrekningen av den stengte adkomsten fremhever også at Jesus fortsatt går ut over menneskelige begrensninger. Han kommer med oppdraget. Utsendelsen får full tyngde ved at den forankres i parallellen med Mesterens egen fullmakt fra Gud selv. Da blir det også avgjørende at han som står der, virkelig er den han gir seg ut for å være. Han identifiserer seg ved merkene fra korsfestelsen. Han gir oppdraget videre, som han selv har fått det fra sin Far. Med oppdraget følger så utrustningen: Ta imot Den hellige ånd. Den fysiske understrekningen med pusten, ånden, utnytter her som i samtalen med Nikodemus, Joh 3,8, at ordet for vind, pust (ånde) og ånd er samme ordstamme på hebraisk (og på gresk). Jesus benytter seg også ellers av et kroppsspråk og tegnhandlinger som understreker og tydeliggjør det han sier, f.eks. i møte med den blindfødte (Joh 9,6f). I vår tekst fremstår det som en umiskjennelig parallell til Guds skaperhandling i 1 Mos 2,7: Han blåste livspust i nesen på mennesket. Her skjer den nye skapelsen; en ny skapning står fram. Denne skapelsen følges av at de får den fullmakten han har fått av sin far, å tilgi synd og å fastholde den (Jfr. elementene knyttet til løftet om Talsmannen, Joh 16,8ff). Møtet med den oppstandne blir en fortettet parallell til avslutningen (Matt 28) der oppdraget og løftene knyttes til dåpen.

PREKEN

Til pinseprekenen er det fristende å finne paralleller i naturen, til vekstbilder og vårassosiasjoner som vi står midt oppe i på våre breddegrader på denne tid av året. Jesus selv bruker jo ofte slike

lignelser og bilder, med vekstlignelser og naturbilder. Men mesteren må ha oss unnskyldt: Hvetekornet som faller i jorden og dør, det dør jo ikke. Det er viktig å ha i(n) mente at tross det underfulle ved disse prosessene er de naturlige, naturlige i den forstand at de kan gjentas, og vi kan bygge naturbruk, forskning og erfaringer på at dette skjer på nytt og på nytt. Vi kan trenge lengre og lengre ned i prosessene bak og lære oss å spille bedre på lag med dem. Men de bygger på sannsynlighet og erfaring – selv om det skaper undring og sprenger det vi fullt ut kan gjøre rede for. Tross all vår skarpsindighet og kløkt er det noe naivt og forenklet i tanken om at livet skal ha kommet til oss fra utenfra, fra verdensrommet, eller oppstått av tilfeldigheter i vår egen ur-suppe. Akkurat som om det skulle løse livets gåte. Vi er ikke der at vi kan ta livets byggesteiner og føye dem sammen til noe som lever.

Pinseunderet bygger, likesom Jesu oppstandelse, på at det skjer, som ikke skal kunne skje: Liv av døde – ikke bare liv av det tilsynelatende livløse og skinndøde. Våre pinsebilder har sine begrensninger. Og når Jesus puster, ja, ånder på dem, griper han tilbake til det som skjedde i den grunnleggende skaperakten for hele vår verden og tilværelse. Selv om skaperakten er gitt oss i bilder, kan vi fortsatt synge med i den gamle salmestrofen med frimodighet: I deg er livets kilde, Gud. Det gikk over Nikodemus' forstand, slik det går ut over vår (Joh 3,3ff).

Nå i Luther-året kan vi minne om at dette nettopp ligger utenfor våre muligheter, der det hviler i Guds hånd: Ubi et quando visum est Deo. Hvor og når Gud vil. CA V. Det er underet i våre tomme hender.

PREKENSKISSE

Den nye salmeboka gir oss også nye muligheter til å synge om livets under med nye strofer.

Holger Lissner på N13 520 har allerede sunget seg inn mange steder. De fire årstidene som danner rammeverket, kombinert med de (by)-nære bildene, er en godt disponert preken som kan synges vers for vers og munne ut i v 4: ”For-kynnt at Jesus Kristus, når han kommer, vil gi oss liv, slik han har sagt!”

Også N13 521 der Øystein Wang har tonesatt Anne Ruth Jangaards vakre verselinjer som utdyper bildene med Jesu pust og ånde og vinden. Da står vi slik disiplene sto, og kjenner draget om våre kinn: Vinden – Luften i min ånde – Åndens frukt – Troens under (v 1–4).

Og i hele gudstjenesten/prekenen kan vi synge omkvedet fra Salme 36: Hos deg er livets kilde.

ØYSTEIN I. LARSEN
BISKOP EMERITUS
OYSTEINGAR@GMAIL.COM

2. PINSEDAG

5. JUNI 2017

Prekentekst: Johannes 16,5–11

Lesetekster: Joel 3,1–2 / Apg 10,34–48.

Liturgisk farge: Rød.

TIL DAGEN

Det er liten tvil om at dette er en dag i kirkeåret som er ekstra, dette både med tanke på den tilbakevendende debatten om hvorvidt 2.-dagene har livets rett i vårt samfunn, og med tanke på om dagen kan sies å ha et reelt særpreg innad i kirkeåret. Fra mitt hjemsted er 2.-dagene tradisjonelt blitt benyttet til å få feiret gudstjenester i bygdekapelene som det sjeldent feires gudstjenester i, så ekklesiologisk er min erfaring at dagen så absolutt har sin betydning for å kunne nå ut til alle de mange kirkestedene vi har. Men i denne kommentaren vil jeg lete etter særpreg med akkurat denne dagen i tekstene – hva kan 2. pinsedag løfte frem, som ikke er Pinsedagens hovedmisjon? Hvordan kan pinsen tolkes inn i våre liv på ulike måter?

TIL TEKSTEN

GT-teksten er veldig kort – to vers fra Joel 3, som forteller om en fremtid hvor *Adonai* skal øse sin ånd ut over alle mennesker.

NT-teksten er fra Apg 10, der Peter taler om hvordan han har forstått at Gud ikke gjør forskjell på mennesker. Mens Peter talte, kom Den hellige ånd over dem som hørte på, hedninger så vel som jøder, og ba om alle skulle døpes i Jesu navn.

I evangelieteksten forbereder Jesus disiplene på at han om ikke lenge skal forlate dem – Jesu avskjedstale. Det er en omfattende tale som spenner seg over fire kapitler. Til dels er talen en formaning om hva som kjennetegner et sant kristent

fellesskap; til dels er det en trøstende tone i det hele. Prekenteeksten må kunne sies å være en slags hybrid av disse to elementene. Den begynner med at Jesus setter ord på sorgen de bærer på, men samtidig sier Jesus at det er nødvendig at han går bort, for hvis ikke kommer ikke Talsmannen – også kjent under navnet *Parakleten*, på gresk *παράκλητος*. Et nøkkelord i Johannesevangeliet når det kommer til hva Jesus sier at han etterlater dem, er nettopp *Parakleten*. Om man skal komme med en definisjon hva en paraklet er, så er det en som hjelper og forsvarer. Gjennomgående er *Parakleten* brukt som et egennavn i NT hvor det (med ett unntak i 1 Joh 2,1) alltid brukes som et annet ord på Den hellige ånd.

TIL PREKENEN

I et forsøk på å la denne dagen ha en litt annen innfallsvinkel enn Pinsedag vil jeg her bevege meg litt bort fra gleden vi finner i Apg 2. Prekenteeksten for den påfølgende dagen er jo i Jesu avskjedstale, og derfor vil jeg spørre: Hvor forlatt følte jorden for disiplene da Jesus hadde dratt? Det er ikke godt å si hva hver enkelt følte. Det jeg føler meg sikker på, er at den første pinsedagen ga dem en ny bekreftelse på Jesu ord og løfter. Det gjorde at de fikk nær sagt et bevis på at *Parakleten*, Den hellige ånd, var med dem, og at de handler ikke ut ifra seg selv, men ut ifra Talsmannen, at disiplenes forkynnelse ut i verden var et speilbilde på synden, rettferdigheten og dommen som *Parakleten* talte for dem. Ikke minst blir dette synlig i leseteksten fra Apg 10 – kontrasten mellom den livredde fornektende Peter fra lidelseshistorien og forkynneren Peter som sprer evangeliet etter Jesu himmelfart, kunne vel knapt ha vært større.

Så Talsmannen gjorde oppdraget mer tydelig. Men at oppdraget ble lettere som følge av at Jesus sendte Talsmannen, det sa Jesus ingenting om. Av 12 som var å regne som Jesus disipler fra Apg 1, var det bare én, Johannes, som døde mett av dage. De andre ble henrettet for sin tro og sin forkynnelse. Det står for meg som et klart bilde på Talsmannen: Talsmannen kan hjelpe oss i våre liv, for å kunne tro, for å kunne artikulere troen, for å kunne leve i troen. Ånden kan, som det heter i en av forbønnene i Den norske kirkes

gudstjenesteordning, ”Vise oss veien vi skal gå”. Talsmannen hjelper oss å vekte de store, tunge, verdimalende størrelsene i livene våre: Hva er min synd? Hva er min rettferdighet? Hva er min dom? Det gjør det mer mulig for oss å tolke våre liv og møte andre mennesker med Kristi sinnelag. Talsmannen forteller oss dog ikke at livet blir lettere av det, at garantien for et godt eller langt liv handler ikke om hellighet. Vår hellighet beror ikke på lykke, men på enheten med hverandre og oss selv i Kristus.

Før dåpshandlingen, før nattverden og også når vi vigles til stillinger i Den norske kirke, påkaller vi Ånden. Vi påkaller ham for å kunne forenes med Jesus, for å kunne samle livet vårt innfor Gud, for å la bunnlinjen i livet vårt være at vi, uansett nå og alltid, står i uløselig forbindelse med Skaperen av oss selv og av alt, Frigjøreren av oss selv og av alle – og Livgiveren, Talsmannen som vi trenger for å kunne leve ut i fra det evige budskap: Da Jesus sto opp, var det i effekt historiens siste dag. Allerede nå vet vi det – og derfor kan vår synd, rettferdighet og dom måles i møte med skapelsen, korset og oppstandelsen, uansett hva som skjer oss på dagene før historien er over. Til dels kan vi skrive vår historie selv, til dels ikke. Det vi ikke kan skrive, er slutten – men vi vet at den, uansett, vil ende bedre enn noen annen historie.

SALMEFORSLAG

232 I all sin glans nu stråler solen – en pinsesalme av N.F.S. Grundtvig, den fremste skandinaviske leverandør av pinsesalmer. Til 2. pinsedag er det særlig vakkert at Grundtvig her har noe av motivet fra Apg 10 med seg – at Den hellige ånd er hos så vel hedninger som jøder.

521 Som vinden stryker mine kinn. I denne salmen blir det sunget om tosidigheten i Ånden: På den ene siden får vi selv kraft til å leve og tro av ånden. På den annen side er fruktene av Den hellige ånd utadvendte: Gleden, godheten og kjærligheten vi kan møte hverandre med er også essensielle – vår tro er både utadvendt og innadvendt, slik som Åndens gaver også rommer disse to dimensjonene.

ESPEN DAHLGREN DOKSRØD
KAPELLAN I GRORUD MENIGHET OG
TONSEN MENIGHET
ESPENDD@GMAIL.COM

TREENIGHETSSØNDAG

11. JUNI 2017

Prekatekst: Matt 28,16–20

Lesetekster: 5 Mos 6,4–9 og 1 Pet 2,4–10

Liturgisk farge: Hvit

DAGEN OG TEKSTENE

Etter at påske og pinse er feiret med sine fokus på Sønnens og Åndens gjerning for oss, innleder treenighetssøndag kirkeårets lengste og mest mangfoldige fase. Dagens fokus ligger på Gud som den treenige Gud og kirkens tro og tjeneste i lys av dette.

Prekateksten er Matteusevangeliets avslutnings- og oppdragsscene. Fra GT leses Shema – trosbekjennelsen til den ene Gud, som straks går over i oppdraget med å la dette prege hele livet. Teksten er sentral både for monoteismen og utviklingen av en trinitarisk tro med røtter i denne (Jfr. 1 Kor 8,6f). Den nytestamentlige leseteksten handler om de troende som det nye presteskap, et åndelig hus bygget på hjørnesteinen Jesus Kristus, særlig kjent som skriftbegrunnelse for læren om det allmenne prestedømme i luthersk sammenheng.

TIL PREKATEKSTEN

Matteusevangeliet slutter med noe som ser ut som en avskjedsscene, selv om det ikke er noen eksplisitt avskjed der (slik det er i Luk/Apg). Det er en typisk åpen slutt: her gis et kall som ikke bare gjelder aktørene i teksten, men også de som leser om det. Tekstavsnittet bærer gjerne overskriften misjonsbefalingen, men kan kanskje like godt kalles dåps- og opplæringsbegrunnelsen (Jeg har fått ... derfor).

Møtestedet i Galilea er foreskrevet av Jesus i Matt 26,32 og fornyet av engelen til kvinnene i 28,7. Møtestedene mellom den oppstandne og

disiplene varierer i de forskjellige evangeliene, Joh og Luk/Apg har også med flere møter i Jerusalem.

V 17 inneholder en liten eksegetisk nøtt der kommentarlitteraturen aldri blir enig med seg selv: hvem er disse ”noen” som tvilte samtidig som de (elleve) tilba? Grunnteksten har et uttrykk *hoi* de som oftest viser til en gruppe som ikke er identisk med den foregående (Jfr. Matt 26,67: De gjorde det og det, mens *noen* [andre eller delvis de samme] gjorde noe annet). Spørsmålet er hvor mange aktører vi har på scenen foran oss. Teksten angir ingen andre eksplisitt enn de elleve disiplene. Tolker man det strengt, er det mest naturlig å tenke at det var en del av de elleve som både tilba og tvilte. Om man supplerer en større tilskuerskare (f.eks. kvinnene i oppstandelsefortellingene eller identifiserer hendelsen med andre omtalt i NT), kan man få det resultatet at det var de elleve som tilba, mens noen andre tvilte. Selv heller jeg (sammen med bl.a. Hans Kvalbein) mest mot førstnevnte fordi teksten ikke angir noen andre. I så fall er teksten et fascinerende eksempel på det paradoksale forholdet mellom tilbedelse og tvil, som her går hånd i hånd.

I passivformen ”jeg har fått” (eg. ”ble gitt til meg”) er det Gud (Fader) som er den implisitte giveren (Jfr. Matt 11,27 og 1 Kor 15,27b). Selve befalingen har på gresk form av en bærende imperativ ”gjør disipler!” (*matheteusate*) med tre ledsagende omstendigheter (partisipper): det skal skje etter at man har gått/tatt ut/reist (*poreuthentes*; gå ”ut” ble fjernet i NO2011, av nokså gode grunner), og gjennom at man døper (*baptizontes*) og lærer (*didaskontes*).

Alle folkeslag gjengir *panta ta ethnæ* (Jfr. hebr. *gójim*), som i Matteusevangeliets kontekst kan tolkes mer snevert som hedningene (Dvs. ikke jøder). Men oppdraget som gis her, har en annen og mer universell adresse enn det i 10,5ff. Misjonsoppdragstekstene i Luk/Apg er mer tydelige på at også jødene er inkludert i dette oppdraget (Luk 24,47b; Apg 1,8).

Å holde (gr. *terein*) har en bredde i betydning som minner om keep på engelsk; det er ikke bare (”lovisk”) å overholde, men også å ta vare på, passe på (Jfr. hebr. *shamar*). Det brukes flittig

også i ”avskjedstalen” i Joh, der han knytter kjærlighet til ham tett sammen med det å ta vare på, holde hans ord (Joh 14,15.21.23f; 15.10).

Treenighetsformelen Faderen(s), Sønnen(s) og Den hellige ånd(s navn) er her på sitt mest eksplisitte i NT, og dette var derfor en sentral tekst i bekjennelsesdannelsen i Oldkirken. Ved at oppdraget knyttes tett til Treenigheten, minnes vi om at kirkens sendelse til verden (*missio*) har sitt utgangspunkt i at Faderen sendte Sønnen (Jfr. Joh 20,21).

TIL PREKENEN

Der det er dåp, kan det være naturlig å knytte prekenen til den siden prekenteeksten inngår i dåpsliturgien. I den sammenheng er det ut fra teksten naturlig å understreke at dåpen ikke er noen isolert engangshandling, men noe man skal leve i, foreldre og faddere gjennom opplæring av og bønn for barnet, alle døpte gjennom å daglig la det gamle livet dø og det nye vokse frem (Jfr. Luther om dåpen i Lille katekisme). I teksten er dette særlig understreket gjennom disippelbegrepet (læresvein), som det kan gå an å fordype seg litt i: Å være en døpt kristen er å gå i lære hos Jesus 24/7, på en måte som griper inn i hele livet, et radikalt kall til etterfølgelse.

Troen på Treenigheten – Gud som Fader, Sønn og Ånd; skaper, frelser og fullender – kan gjøres til hovedtema i prekenen med bakgrunn i dagens karakter. Her finnes det store mengder stoff i katekismer og andre former for utlegning av trosbekjennelsen. I denne sammenheng kan det også være mulig å avlegge en visitt til den såkalte ”trinitariske oppvåkningen” i teologien de siste ca. hundre år, anført av teologer som Karl Barth og Karl Rahner, som også har preget den økumeniske bevegelse. Kristen tro er alltid tro på den treenige Gud!

En annen mulighet kan være å lage en misjonspreken, sentrert rundt kirkens oppdrag og tje-

neste overfor alle mennesker, fjernt og nært. Teksten inneholder på mange måter et uoppnåelig oppdrag – hvordan skulle elleve smått forskremte menn kristne hele verden? Men i Åndens kraft og under løftet om Jesu nærvær alle dager går hans kropp frimodig ut i tjenesten han har satt oss inn i.

Bemerkningen om dem som tvilte, i v 17 kan bli oppspill til en mer sjelesørgerisk orientert preken om forholdet mellom tro og tvil. I mange sammenhenger i dag står kanskje tvilen vel så høyt i kurs som troen, og man skal ikke glorifisere tvilen heller. Men for mange mennesker i dag kan det føles som en viktig anerkjennelse av deres egen ekthet og en frimodighet til tro og tje- neste at tvilen – og klagesangen – ikke er fremmed for verken Skriften eller kirken. Det er påfallende hvordan mange av dem som opptrer i oppstandelsesberetningene, ikke står frem som særlig overbeviste troshelter, men som usikre, redde og forundrede. Det er altså ikke noen forutsetning for å være Jesu disippel at man er uten tvil; selv i tilbedelsen er det rom for undringens usikkerhet og overgivelse til ham som er større og mer ugjennomtrengelig enn alt.

SALMER

237 O, Gud, på nåde rik og stor
240 Måne og sol
243 Gud skapte lyset og livet og meg
276 Alene Gud i himmelrik
308 Nå la oss takke Gud
416 Du Far og Herre, du som rår
694 Gi dem mitt ord
695 Rop det ut med hjertets jubel
700 Vinden kjenner ingen grenser

GUNNAR INNERDAL
FØRSTEAMANUENSIS I SYSTEMATISK
TEOLOGI, NLA HØGSKOLEN, BERGEN
GI@NLA.NO

NYTT FRA BISPEDØMMERÅDENE

TILSETTINGER

BORG BISPEDØMME

Borg bispedømmeråd har 27.2.2017 foretatt følgende tilsetninger:

Magnus Grøvle Vesteraas som kapellan i Østre Borgesyssel prosti med tjenestested Eidsberg sokn.

Gunhild Vesteraas Grøvle som kapellan i Østre Borgesyssel prosti med tjenestested Rakkestad sokn.

Andreas Skolt Iversen som kapellan i Søndre Follo prosti med tjenestested Drøbak og Frogn sokn.

Inger Jeanette Enger som sokneprest i Søndre Follo prosti med tjenestested Råholt sokn.

Silje Mathea Kleftås Nygård som sokneprest i Søndre Follo prosti med tjenestested Vestby sokn.

Vi har mottatt bekrefteelse på at alle tar imot stillingene.

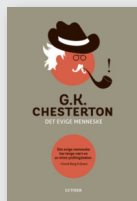
AGDER OG TELEMARKE BISPEDØMME

Agder og Telemark bispedømmeråd har tilsatt:

Fred Henry Berg som domprost i Kristiansand domprosti.

Han har takket ja til stillingen.

luther

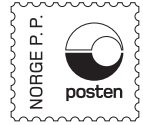
G.K. Chesterton

DET EVIGE MENNESKE

Oversettelse: Sigrid Undset
329,-

Hva er det, om noe, som gjør et menneske til et menneske? Dette er spørsmålet G.K. Chesterton starter med i sin klassiske oppdagelsesreise i menneskehetens historie. Chesterton var britisk journalist og forfatter, og er i Norge mest kjent for historien om Father Brown. Forfatterens fortellerstil er på samme tid enkel og morsom, tankevekkende og dypsinndig. C.S Lewis forteller i sin selvbiografi "Tatt av gleden" (Luther 2007) at "Det evige menneske" bidro til hans omvendelse. **Sigrid Undset** oversatte boken i 1931, og utgaven som nå foreligger er en modernisert versjon av Undsets opprinnelige oversettelse. **Trond Berg Eriksen, professor i idéhistorie**, har skrevet forordet.

www.lutherforlag.no

Avsender:
Luthersk Kirketidende
Sinsenveien 25
0572 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), prost Hege Elisabeth Fagermoen, førstelektor Sjur Isaksen og sokneprest Anne Grete Listrøm. Bokmeldingsansvarlig: Stipendiat Per Kristian Sætre. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg.

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende
v/Eyolf Berg
Sinsenveien 25
0572 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord. Innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 600,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 825,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 8220.02.93882. Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev, SMS eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>